

PROPAGANDA POLITICĂ ASUPRA COPIILOR ÎN TIMPUL COMUNISMULUI ROMÂNESC: ANII '80

Beatrice Țeighiu,
Relații Internaționale și Studii Europene,
promoția 2022-2025,
nicole.teighiu03@e-uvt.ro

ABSTRACT:

Educația este o parte esențială din viața fiecărui om, mai ales cea de la vârste fragede. Această lucrare urmează să exploreze cum acest subiect, în contextul Republicii Socialiste Române, a îndoctrinat elevii să urmeze un compas moral specific lumii de atunci, și anume cel de comunist devotat partidului. Organizațiile Șoimii Patriei și Pionierii, cât și paradele și serbările au fost prilejul ideal de promovare al cultului personalității ceaușist. De asemenea, prezentarea unor țări care se aflau în regimuri totalitare în perioada anilor '80 vor oferi o comparație crucială. Examinarea modului în care aceste regimuri au articulat o viziune despre viitor în educația copiilor constituie un instrument esențial pentru a înțelege cum ideologia totalitară a influențat procesul de construire a identității naționale, de legitimare internă a regimului și de raportare a individului la autoritate.

Cuvinte cheie: Propagandă Comunistă, Recrutare ideologică, Omul Nou, Propaganda în Europa de Est, Șoimii Patriei, Pionieri

INTRODUCERE

În această lucrare de licență, îmi propun să analizez propaganda politică asupra copiilor în România comunistă, concentrându-mă pe decada anilor '80, fiind o perioadă importantă în totalitarismul românesc, mai ales din punctul de vedere al cultului personalității al lui Nicolae Ceaușescu. Tema aleasă este una de actualitate și de interes pentru relațiile internaționale și al studiilor europene, deoarece reflectă modul în care regimurile totalitare din Europa de Est au încercat să creeze un tip anume de cetățeni, printr-un proces de îndoctrinare, încă de la o vârstă fragedă. O analiză amplă a acestui proces contribuie la înțelegerea mecanismelor prin care ideologia a fost transmisă și perpetuată în școli, scopul final fiind de modelare a "omului nou" socialist. De asemenea, este importantă înțelegerea felului în care statele totalitariste din Europa de Est au folosit educația ca armă simbolică în contextul Războiului Rece. Propaganda asupra copiilor nu a fost doar o problemă internă, ci și parte dintr-o competiție ideologică dintre blocul estic și cel vestic, între socialism și democrație.

În momentul în care regimul comunist a fost instaurat în România, sistemul educațional a fost transformat radical. Legea învățământului din 1948 a marcat începutul unui tip de educație subordonat în totalitate statului, cu prioritatea controlului politic. La momentul președinției lui Nicolae Ceaușescu, controlul s-a accentuat în mai multe instituții de stat, iar sistemul educațional nu a dus lipsă de schimbări radicale. Organizațiile Șoimii Patriei și Pionierii au fost piloni ai ideologizării școlare, fiind, într-un final, impuse ca norme educaționale.

Întrebările de cercetare cu privire la prezenta lucrare de licență sunt: În ce mod a fost utilizată educația ca instrument de construire a unei identități naționale distincte, atât în România cât și în alte țări din Europa de Est; care a fost rolul organizațiilor Șoimii Patriei și Pionierilor în strategia de legitimare internă și de diferențiere externă a regimului comunist românesc; și care sunt diferențele ideologice între modelul românesc de educație și cel al RDG, Polonia, Bulgaria sau Albania și ce ne spun acestea despre raporturile dintre statele socialiste. Obiectivul principal al cercetării mele este cel de a identifica și analiza

mecanismele prin care propaganda comunistă s-a infiltrat în educația copiilor, în special în anii '80, precum și efectele și principalele canale ale acesteia asupra construcției identitare și relației cetățeanului cu autoritatea. Lucrarea mea dorește să evidențieze în ce măsură organele de stat educaționale au funcționat ca instrumente de legitimitate a regimului, dar și ca forme de control social, afectând în acest proces relația dintre individ și stat. De asemenea, vom urmări modul în care elevul devenea un subiect al manipulării morale și ideologice prin încurajarea loialității față de PCR (Partidul Comunist Român). Pentru a înțelege amprenta specific românească, voi include o comparație, pentru a analiza propaganda educațională din alte regimuri totalitare europene, precum Republica Democrată Germană, Polonia, Bulgaria și Albania. O astfel de abordare permite evidențierea unor trăsături comune, dar și a unor diferențe. Spre exemplu, în Polonia, ceteheza clandestină și rolul Bisericii Catolice au oferit un spațiu diferit de educație morală și opoziție din punct de vedere simbolic.

Lucrarea de față este structurată în trei capitole: primul capitol va oferi contextul istoric și legislativ al educației comuniste în România; al doilea capitol analizează structurile și metodele propagandei școlare, cu accentul pe organizațiile Șoimii Patriei și Pionieri; capitolul trei oferă o comparație cu alte regimuri est-europene, pentru a înțelege diferite strategii de propagandă educațională. În final, concluziile trase vor arăta rezultatele cercetării și vor argumenta necesitatea unei reflecții critice asupra moștenirii educației ideologice în spațiul contemporan european.

1. INTRODUCERE LEGISLATIVĂ ȘI CONTEXTUALĂ A REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

1.1 CONTEXT ISTORIC PREDECESOR ANILOR '80

Această lucrare urmează să analizeze modul în care, în perioada comunistă, România a trecut printr-o ipostază a unei educații precare, mai ales din punct de vedere moral. Scopul acestei lucrări de licență este de a examina motivele și caracteristicile majore pentru care aceste lucruri s-au întâmplat, și pentru a înțelege mai bine punctele forte și cele slabe. Urmează ulterior și o analiză, acolo unde există informații suficiente, o comparație cu alte regimuri totalitariste, în special comuniste. Pe lângă aspectele negative pe care urmează să le discutăm, educația comunistă română a avut o serie de reușite, printre care se

numără și evoluția participării școlare (mai ales în scăderea analfabetismului); educația vocațională în creștere, iar numărul de studenți care s-au înrolat în studii superioare a crescut de asemenea.⁵²⁸

Politica internațională după cel de-al Doilea Război Mondial a plasat România în sfera de influență sovietică, prin ghidajul Moscovei. România Comunistă a declanșat lupta de a construi socialismul cu ajutorul ideologiei stalinist-leniniste, iar aceasta a fost implementată prin măsuri similare cu cele sovietice, și anume persuasiunea și represiunea. Din momentul pătrunderii comuniste în România până la data de 30 decembrie 1947 (când Republica Populară Română a fost proclamată), inițiativele comuniștilor au fost concentrate asupra unei preluări a puterii politice, în mod treptat, și eliminarea oricărui adversar politic care ar fi putut sta în calea adeziunii românilor.

Partidul Comunist Român a construit mai multe tipuri de propagandă pentru a convinge cetățenii de faptul că măsurile luate sunt cele potrivite pentru bunăstarea națiunii. Dezvoltarea, cât și optimizarea unei astfel de metode a evoluat în paralel cu organizarea PCR-ului, fiind unica forță politică cu putere de decizie în statul român la vremea respectivă. Într-un concept politic de tip comunist, efortul propagandist a funcționat în același mod ca și sistemul – prin dezinformare, exagerări, și lipsă de adevăr. Cele mai folosite unelte pentru îndoctrinarea societății românești erau controlul surselor de informații și cenzura. Educația, cultura, presa și arta au fost utilizate de regimul comunist pentru a atinge spiritul societății egale, în care individul are aspirații politice și ideologice în concordanță cu cele propuse de PCR. Nevoia de eficientizare a propagandei era predispusă la a fi o sarcină dificilă în condițiile în care PCR avea aproximativ 1000 de membri în august 1944, cu elite care preluau majoritar dorințele Moscovei.⁵²⁹ Pentru răspândirea discursului politic dorit, în același timp cu mărirea numărului de membri de partid, s-au acaparat sursele de informare, mai mult decât atât, implementarea cenzurii. La 12 septembrie 1944 a fost semnată la Moscova Convenția de Armistițiu între România și Puterile Aliate, în fapt cu U.R.S.S., care a impus textul. Articolul 16 al acestei Convenții stabilea cu strictețe regimul presei și al telecomunicațiilor.

⁵²⁸ Mihai Ionescu, *Politicile educaționale în România comunistă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2004, p. 97–99.

⁵²⁹ Ștefan Bosomitu, *Planificare – implementare – control. Apariția și dezvoltarea aparatului de propagandă comunistă în România 1944–1950*, Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist, Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, vol. III, București, 2008, p. 22.

Ambițiile comuniștilor români de a respecta cu strictețe Convenția de Armistițiu au legitimat instituirea și instituționalizarea cenzurii.⁵³⁰ Pentru un astfel de mecanism cât mai eficient cu putință este nevoie de o structură de sprijinire a mesajelor de propagandă, iar la acea vreme partidul nu avea resursele necesare pentru a realiza acest lucru. Înființarea unei structuri de stat în subordonarea comunistă a fost soluția găsită, iar cu ajutorul acesteia structurile puteau fi vizate. La 20 martie 1945, Ministerul Propagandei a fost reînființat, acesta fiind desființat în septembrie 1944, pentru că noul regim democratic de la 23 august nu avea nevoie de un astfel de organ statal. Direcțiile (Direcțiunea Presei, Direcțiunea Propagandei, Direcțiunea Cinematografiei, Ociul de Studii și Documentare, Direcțiunea Contabilității, Direcțiunea Personalului, Direcțiunea Contenciosului, Centrul de Radio-ascultare, Direcțiunea Publicității)⁵³¹ care s-au format în acest minister aveau atribuții de manipulare și conducere a oricărei acțiuni de informare sau propagandă națională, având beneficiul de resurse din bugetul de stat.⁵³² În data de 4 martie 1946, Ministerul Propagandei se restructurează și redenumeste la titlul de Ministerul Informațiilor.

Unelte de propagandă menționate (cinematografia, presa, arta) aveau să fie îndoctrinate cu sistemul de opinii ale realismului socialist. PCR și-a intensificat influența prin editarea ziarelor locale și sabotarea ziarelor de opinie ale opoziției, cât și epurarea multor biblioteci. Ziarul *Scânteia* a devenit noua voce a propagandei, fiind organ central al PMR. Nume relevante în jurnalismul propagandist urmau să scrie pentru această publicație, în care vor cere o mobilizare a clasei muncitoare la *vigilență revoluționară*, pentru a lupta împotriva exploatării omului de către om și propulsarea economiei. În concepția conducerii se deduce faptul că rolul presei nu este doar de a manipula informația necesară către popor, ci și de a fi un organizator colectiv. Inspirându-se din presa sovietică, presa noastră de partid ar fi trebuit să fie o tribună a experienței celei mai înaintate în toate domeniile de activitate, să popularizeze și să răspândească succesele și realizările din diferite domenii, și să combată tot ce frânează mersul spre socialism.⁵³³

Istoria României sub influența comunismului a avut efecte de lungă durată, care se resimt inclusiv în prezent, în viața de zi cu zi, de la politică

și economie până la educație. Putem regăsi anumite filosofii utilizate în acest timp influențate de lideri precum Nicolae Ceaușescu și Ion Antonescu, care au rămas împământate în gândirea românească și cum au fost oglindite în sistemul educațional în ceea ce privește modul de instruire, curriculumul și standardele profesorilor față de elevi. În cadrul acestei teme este important de menționat faptul că regimul totalitar al României a fost influențat de nenumărate evenimente istorice precum Holocaustul, de unde putem deduce influențele principiilor naziste interconectate, și anume raportarea la minorități, mai ales cele de rromi. În domeniul educației, ministerul depune o muncă continuă de revitalizare prin structura organizațională prin rescriere a cărților de specialitate, training-ul profesoral și research.

1.2. LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN 1948

Așa cum toată structura guvernamentală a fost transformată după modelul sovietic, și învățământul a fost transformat prin acest proces. În contextul dat, Decretul nr. 175/1948 pentru reforma învățământului a fost promulgat la data de 3 august 1948, având ca scop o reorganizare totală a sistemului educațional din România, prin desființarea instituțiilor de învățământ confesionale și private, implicit transformarea școlii într-o unitate ideologică a statului. Astfel, valorile liberale și democratice erau înlocuite de cele comuniste.⁵³⁴

Principalele prevederi ale acestei legi au constat în naționalizarea instituțiilor de învățământ, acestea incluzând cele confesionale și cele particulare care au trecut în proprietatea statului; învățământul elementar (primele patru clase) obligatoriu și gratuit, o centralizare a manualelor de studiu și al curriculumului, printr-o controlare strictă a statului și eliminarea influențelor burgheze sau reacționare; epurarea cadrelor didactice prin înlăturarea profesorilor care au fost suspecți de atitudini anticomuniste; și nu în ultimul rând, introducerea educației politice, impregnată de ideologia marxist-leninistă, fiind o componentă crucială a curriculumului.

Conform articolului 2, „scopul învățământului este formarea cetățenilor devotați Republicii Populare Române, care să contribuie activ la construcția socialismului”⁵³⁵. În paralel, conținutul disciplinelor a fost restructurat în jurul valorilor totalitare rusești; iar noțiuni precum „munca patriotă”, „lupta de clasă” și „superioritatea

⁵³⁰ Tiberiu Troncotă, *România comunistă. Propaganda și cenzura*, București, Tritonic, 2006, p. 47–48.

⁵³¹ Bosomitu, *op. cit.*, p. 30.

⁵³² Idem, p. 25 – 30.

⁵³³ Troncotă, *op. cit.*, p. 52.

⁵³⁴ Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, trad. Cristina Petrescu și Dragoș Petrescu, București, Humanitas, 2006, p. 137.

⁵³⁵ Legea nr. 175/1948, Monitorul Oficial, 3 august 1948, art. 2.

socialismului” erau introduce la toate nivelurile de școlaritate, inclusiv în învățământul primar. Istoria a fost rescrisă pentru a sublinia ce rol are clasa muncitoare în societate, cât și rolul PCR în dezvoltarea societății românești⁵³⁶.

Printr-o monopolizare a educației, statul a început să modeleze gândirea generațiilor tinere direct proporțională cu ideologia comunistă. Mai mult decât atât, instaurarea eliminării pluralismului educațional și al autonomiei universitare au limitat o parte majoritară a libertății academice și a diversității de opinie.

1.3 LEGEA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN 1968

Istoria educațională a început să se modifice din nou în 1965, când Nicolae Ceaușescu a devenit Secretarul General al Partidului Comunist Român, iar în 1968 a fost cerută o distanțare de modelul sovietic prin reînnoirea legii învățământului din 1948:

„Prezenta lege prevede ca întocmirea planurilor de învățământ, a programelor de studii, a manualelor și cursurilor să fie în centrul atenției personalului didactic, a conducerii instituțiilor de învățământ și a Ministerului Învățământului, asigurându-se o largă consultare a specialiștilor și a organelor centrale interesate. Prevederile legii întăresc în același timp răspunderea catedrelor, a instituțiilor de învățământ și a Ministerului Învățământului, pentru conținutul, nivelul științific și orientarea învățământului, în scopul ca tineretul să primească temeinice cunoștințe profesionale la nivelul științei și tehnicii contemporane, să aibă capacitatea de a aplica aceste cunoștințe în practica muncii sociale, astfel încât tinerii elevi și studenți, educați în spiritul adâncului devotament pentru popor, să devină cetățeni militanți ai construcției socialiste și comuniste.”⁵³⁷

Această nouă legislație promitea educație gratuită pentru toate etapele de școlarizare, iar disciplinele interzise în trecut au fost reintroduse în curriculum, una dintre acestea fiind științele sociale.⁵³⁸ La câțiva ani după ascensiunea lui Ceaușescu la putere, în timp ce își clădea reputația drept “conformist” al blocului sovietic, acesta a mers într-o vizită în Coreea de Nord în Iulie 1971, unde a preluat noi priorități care a urmat să le stabilească

⁵³⁶ Silvia Nicoleta Tudosiu, *Educația în sistemul comunist din România (anii 1965–1989)*, teză de doctorat, Universitatea București, 2010, p. 81–104.

⁵³⁷ Legea privind învățământul din RSR, 1968, București

⁵³⁸ Laurentiu Luca, “Propaganda in the schools of Communist Romania”, MA Thesis, University of Toronto, 2005

în educația românească, și anume concentrarea pe educația ideologică; mai puțină toleranță pentru influențele străine, mai ales cele vestice⁵³⁹; și mai mult accent pe naționalismul românesc.

Aceste schimbări s-au reflectat în noua lege a învățământului din 1978, care a implementat și mai multe controale în școli și universități. Per total, reforma sistemului educațional a avut succes din punctul de vedere al înrolării a câtor mai mulți studenți cu puțință. Analfabetismul era cu mult redus, iar din 1945 până în 1989 numărul de studenți români a crescut de la 13,9% din procentul populației, până la 24,1%.⁵⁴⁰

1.4 ROLUL CONSILIULUI NAȚIONAL PENTRU EDUCAȚIE ȘI CULTURĂ SOCIALISTĂ (CNECS)

Înființat în 1977, Consiliul Național pentru Educație și Cultură Socialistă a fost conceput ca un organism central de coordonare ideologică a activităților educaționale și culturale. Funcționa sub autoritatea directă a Comitetului Central al PCR și avea atribuții extinse: aproba manualele, stabilea liniile directoare ale propagandei școlare și coordona activitatea metodică a profesorilor de științe socio-umane⁵⁴¹. CNECS nu era doar un for administrativ, ci o instituție de supraveghere ideologică. Elabora materiale de lucru pentru profesori, ghiduri de educație patriotică, teme pentru lecțiile de dirigenție și orientări pentru organizarea „lunilor educației revoluționare”. În rapoartele sale anuale, se evalua impactul activităților ideologice asupra elevilor și se propuneau „măsuri pentru combaterea pasivității și a spiritului apolitic”.⁵⁴² O asemenea instituție a fost un pilon fundamental al sistemului de propagandă educațională și a contribuit decisiv la consolidarea funcției politice a școlii. Tot prin CNECS s-a realizat legătura între educația formală și organizațiile de masă ale copiilor și tineretului : Șoimii Patriei, Pionierii și UTC.

1.5 ANII 80 – CUM A ARĂTAT EDUCAȚIA?

Până în 1980 cultul personalității al lui Nicolae Ceaușescu a început să domine fiecare aspect

⁵³⁹ Katherine Verdery, *Natioconsanal Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*, Berkeley, University of California Press, 1991, p. 101.

⁵⁴⁰ Florin Constantinescu, „Istoria economică a României,” în *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, coord. Bogdan Murgescu, Iași, Editura Polirom, 2010, p. 387.

⁵⁴¹ Consiliul Național pentru Educație și Cultură Socialistă, *Raport anual*, București, Consiliul Național pentru Educație și Cultură Socialistă, 1982.

⁵⁴² *Idem*, p. 56.

al vieții omului de rând: media, educația, politica, locul de muncă.⁵⁴³ Atât în fiecare sală de clasă cât și manualele școlare era câte un portret al lui Ceaușescu, iar la evenimentele susținute în cadrul școlii acesta era menționat des. Puterea economică a început să scadă iar guvernul ceaușist a început să plătească datoriile internaționale (acest proces începând cu 1982) și să înceapă construcțiile pentru *Palatul Poporului*. Completarea plătirii tuturor împrumuturilor a fost realizată în 1989, iar în tot acest timp populația a avut de suferit prin scăderea calității vieții. Această schimbare a inclus împrumutarea sau lipsa unor alimente de bază, tăieri de salarii, lipsa căldurii și a electricității în locuințe, școli și locuri de muncă.

1.7 NORMELE METODOLOGICE ȘI CIRCULARELE MINISTERIALE – SUPRAVEGHEREA IDEOLOGICĂ

Dincolo de legile organice, regimul comunist a dezvoltat o rețea vastă de circulare, ordine și instrucțiuni metodologice care reglementau în detaliu funcționarea școlii. Aceste documente emise de Ministerul Educației completau legislația și aveau caracter obligatoriu, cu rolul de a adapta în permanență sistemul la exigențele ideologice.⁵⁴⁴ Un exemplu demn de menționat este Circulara 37/1981, care ne spune faptul că „în fiecare semestru trebuie să se organizeze activități educative cu caracter omagial și patriotic, în cinstea conducătorului iubit și a realizărilor revoluționare ale poporului sub conducerea partidului”. Alte circulare de acest gen atingeau teme precum limbajul folosit la orele de dirigiență, tematica manualelor, conținutul compunerilor. De asemenea, în mod frecvent, Ministerul elabora și „Instrucțiuni pentru dirigenți”, care conțineau teme precum „Dragostea față de Ceaușescu – expresia iubirii de țară”, „Rolul partidului în formarea omului nou” sau „Vigilența față de influențele capitaliste”. Infuzia ideologică devenea din ce în ce mai puternică, iar procesul educațional este inseparabil de propaganda politică de stat.⁵⁴⁵

1.8 CONCLUZIA CAPITOLULUI

Primul capitol generează un context general al situației istorice prezentată de această lucrare, aspect ce ajută la o portretizare și înțelegere mai bună a întrebărilor de cercetare. Acestea au ghidat o cercetare asupra modului în care statul român a folosit școala pentru a construi o identitate

națională conformă cu principiile socialismului. Este important să înțelegem baza legală și organizațională din punct de vedere statal, pentru ca, ulterior, să existe o înțelegere aprofundată asupra acestor aspecte.

De-a lungul regimului totalitar românesc, au existat mai multe metode de propagandă în afară de cea educațională, precum cinematografia, presa și discursul politic. Este important de menționat cum a ajuns în primul rând România în acest context politic totalitar, fiind implementată prin măsuri similare cu cele sovietice. Partidul Comunist a construit mai multe tipuri de propagandă pentru a capta atenția cetățenilor și pentru a construi o mentalitate specifică, loială PCR-ului. Legea învățământului din 1948 a folosit bazele modelului sovietic, iar instaurarea eliminării pluralismului educațional a generat o lipsă de libertăți academice. Legea învățământului din 1968 este un pilon de interes, deoarece ideologia a început să se distanțeze de cea sovietică, urmând și cea din 1978. Cel mai mare succes al acestor reforme educaționale a fost creșterea semnificativă a numărului de studenți români în școli. De asemenea, rolul CNECS a coordonat din punct de vedere ideologic activitățile educaționale, elaborând manuale de lucru pentru profesori și ghiduri se educație patriotică.

2. PROPAGANDA POLITICĂ ȘI STRUCTURI DE ÎNDOCTRINARE ȘCOLARE

2.1. PROPAGANDA POLITICĂ

„În regimurile totalitare, propaganda ideologică are un rol deosebit. Menirea ei este de a îndoctrina masele, de a le „convinge” de „justețea” politicii, promovate de regimul de la conducere. Propaganda joacă un mare rol în formarea „omului nou”, devotat partidului de la putere. Tot propaganda impune normele de „moralitate” pentru societatea, supusă puterii politice.”⁵⁴⁶

Privind regimurile de tip totalitar, România a avut de a face în majoritate cu cel de stânga, comunismul, după influența sovietică din 1944. Această influență nu a durat mult însă, deoarece prioritățile URSS-ului s-au modificat cu trecerea timpului. După moartea lui Stalin, Kremlinul a declarat faptul că țările socialiste asociate au dreptul de a-și crea propriile politici, cu scopul suprem al comunismului mondial. România sub

⁵⁴³ Lucian Boia, *Mitologia științifică a comunismului*, București, Humanitas, 1999, p. 112.

⁵⁴⁴ Troncotă, *op.cit.*, p. 47-48.

⁵⁴⁵ Idem.

⁵⁴⁶ Cristina Preutu, *Propaganda politică în România socialistă. Practici instituționale și tehnici de comunicare (1965-1974)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017, p. 190.

conducerea lui Gheorghe-Gheorghiu Dej și ulterior a lui Nicolae Ceaușescu, a fost însușită prin propagandă agresivă. Acest instrument crucial a fost mijlocul prin care regimul comunist român a fost capabil să își justifice dominația asupra populației. Autoarea Cristina Preutu adaugă un element foarte important cu privire la limitarea propagandei la informare, ci mai degrabă la „modelarea unui univers simbolic coerent, în care cetățeanul era pus în contact constant cu mitologia politică a partidului și cu o versiune oficială a realității, menită să înlocuiască orice interpretare alternativă”.⁵⁴⁷

Un obiectiv important acestei metode propagandiste era formarea „omului nou”, subînțeles ca fiind tiparul de cetățean model pe care elevul trebuie să îl urmeze: supus și loial PCR-ului, și dispus să realizeze sacrificii pentru binele comun.

2.2. PROPAGANDA POLITICĂ ASUPRA ELEVILOR

Propaganda politică a fost unul dintre fundamentele regimului comunist din România, iar școala a jucat un rol esențial în răspândirea și consolidarea acesteia. Dincolo de funcția acesteia tradițională de instruire, instituția școlară a fost transformată, începând cu anii '60 și culminând în anii '80, într-un instrument sofisticat de modelare ideologică. Acest proces transformațional era răspândit în mai multe aspecte, însă acesta de față este deosebit de important din perspectiva unui om muncitor, devotat statului comunist, de viitor. Elevii erau supuși unui proces sistematic de socializare politică, menit să le formeze o identitate compatibilă cu ideologia oficială: patriotism socialist, încredere totală în Partidul Comunist Român și devotamentul necondiționat față de conducător. Această orientare a politicii educaționale nu era una implicită, ci asumată și declarată ca atare de autoritățile comuniste. În acest sens, școala devenea o „instituție de luptă ideologică”, iar elevul era considerat un „material uman” care trebuia format în spiritul omului nou socialist. Astfel, întreaga activitate pedagogică era subordonată acestei misiuni ideologice, iar educația moral-politică devenea o prioritate absolută, echivalentă cu celelalte obiective ale procesului instructiv prin care cetățeanul socialist urmează să treacă, începând cu primele zile în băncile școlii, până la finalizarea carierei, devotată în slujba statului.

Anatole Chircev, una dintre vocile teoretice ale sistemului educațional comunist, afirmă fără echivoc că „educația moral-politică a tineretului

trebuie să fie parte integrantă a procesului instructiv-educativ, nu o activitate paralelă”⁵⁴⁸. Mai mult, el subliniază că formarea tineretului trebuie să pornească de la valorile socialismului, accentuând trăsături precum disciplina colectivă, spiritul revoluționar și atașamentul față de idealurile comuniste. Această abordare a dus la redefinirea tuturor componentelor sistemului educațional. Nu doar conținutul materiei predate, ci și formele de organizare, limbajul oficial, activitățile extra curriculare și relațiile din interiorul școlii au fost regândite în cheia ideologiei de partid. Niciun aspect nu era lăsat la voia întâmplării: de la uniforme și sloganuri, până la conținutul revistelor școlare și manifestările culturale organizate la nivel local. Importanța acordată propagandei în școală derivă din convingerea că educația are un potențial transformator asupra conștiinței. Partidul considera că o generație formată în spiritul ideologiei oficiale va perpetua automat regimul și va exclude din start riscul unor deviații de la linia politică. Așadar, propaganda nu era percepută doar ca un instrument de control, ci și ca o investiție strategică în consolidarea regimului pe termen lung.

În acest context, copilul și adolescentul deveneau nu doar receptori ai educației, ci subiecți ai unei reconstrucții simbolice totale. Școala nu era doar locul în care se învățau literele sau tabla înmulțirii, ci un spațiu în care se forma ideologic individul nou, în care „cel care înțelege rolul istoric al partidului, iubește patria socialistă și e gata să lupte pentru idealurile comunismului”⁵⁴⁹. Astfel, propaganda politică aplicată în școală s-a dovedit a fi unul dintre cele mai eficiente mecanisme de asimilare a ideologiei de stat, cu efecte resimțite mult după căderea regimului. Formarea unei conduite morale a elevilor în echilibru cu sistemul de credințe oferite de un regim totalitar se creează prin delimitări suficient de clare cu privire la obligațiile pe care le are viitorul adult în societatea comunistă. În realizarea unui asemenea obiectiv este necesară cercetarea unor aspecte psihologice, în legătură strânsă cu moralitatea unui elev.

*Conștiința morală este formată din întregul complex de reprezentări, noțiuni, convingeri, sentimente și atitudini morale, care – în societatea noastră socialistă – reflectă principiile și normele moralei comuniste. Conduita morală este constituită de întreaga activitate pe care o desfășoară elevii, de faptele și acțiunile lor, apreciate însă din punctul de vedere al cerințelor moralei comuniste.*⁵⁵⁰

⁵⁴⁸ Chircev, *op.cit.*, p. 11.

⁵⁴⁹ Idem, p. 14.

⁵⁵⁰ Idem, p. 1.

⁵⁴⁷ Idem, p. 178.

Privind sursele de informare care ne apropie cât mai mult de realitatea de atunci, ghidul scris de Anatole Chircev, *Educația moral-politică a tineretului școlar. Studii și cercetări*, oferă o viziune clară a construirii omului comunist român, de la intrarea acestuia în sistemul educațional ca elev, până la stadiul de adult. Fără reprezentări clare a ceea ce înseamnă o conduită morală comunistă, este dificil de instruit elevul, mai mult de cât atât, acesta poate fi dezorientat, în posibilă apreciere a acțiunilor neconcordante cu regimul.

Începând chiar din clasa I și a II-a, există constatări privind un număr mare de elevi cărora nu este clar și nu pot diferenția ce este un bun patriot, ce este patria, care sunt posibili dușmani ai patriei, și ce poate face el încă de la această vârstă pentru a servi patria. Ulterior, în clasele III și IV, se formează treptat trăsături de personalitate și realizarea termenului și existenței de patriot prin acte de hărnicie, eroism, curaj etc. Cartea scrisă de Chircev ne comunică atribuțiile acestuia: „Un bun patriot este acela care „este cinstit” , „care apără țara de dușmani”, „care muncește și nu este leneș”.⁵⁵¹ Acest fenomen de înțelegere greșită și disfuncțional explicată nu este regăsită doar la micii școlari. Elevii din clasele V-VII încep să confunde termeni precum *încăpățânarea* și *perseverența*, considerând că sunt trăsături foarte similare⁵⁵².

Observând aceste tendințe în funcție de clase, putem vedea faptul că indiferent de contextul școlarului capacitatea de a înțelege fenomene și concepte patriotice este îngreunată de provocările proporționale cu vârsta acestuia.

În reprezentarea anumitor noțiuni morale, elevii sunt instruiți, potrivit vârstei, să facă diferența dintre ceea ce este „bine” și „rău”. Aceștia cunosc faptul că învățătura este necesară pentru ei, însă sunt condamnați în momentul în care aleg să copieze, să comunice în momente nepotrivite cu ceilalți copii, să fie leneș, etc. Asemenea exemple dezvăluie o relație complicată între conduita elevului și reprezentările morale pe care le dețin până la momentul respectiv. Dezacordul dintre acestea două, conform lui Anatole Chircev, nu mai poate fi pus pe seama reprezentărilor morale care nu sunt bine definite.

2.3. FUNDAMENTELE IDEOLOGICE ALE POLITICII EDUCAȚIONALE DIN PERIOADA SOCIALISTĂ

Educația în România comunistă a fost gândită, aplicată și controlată ca un mecanism de

consolidare a puterii politice și de modelare ideologică a societății. Nu a funcționat niciodată ca un domeniu autonom, ci a fost o extensie a doctrinei oficiale, un instrument direct de inginerie socială. Din acest motiv, fundamentele educației în perioada comunistă nu pot fi analizate fără o înțelegere completă a contextului ideologic și politic care a determinat structurarea conținuturilor, a metodelor și a obiectivelor școlare.

Regimul comunist românesc a preluat inițial modelul sovietic de organizare educațională, care prevedea subordonarea absolută a școlii față de partid și a învățaturii față de ideologie. Încă din 1948, prin reforma educației, influența marxist-leninistă devenea normă instituțională, iar școala își pierdea neutralitatea epistemică, devenind „o instituție de formare a omului nou socialist”⁵⁵³. Statul își asuma în mod explicit rolul de formator al conștiinței politice, înlocuind orice formă de pluralism intelectual cu doctrina unică a partidului-stat.

Această orientare a fost teoretizată și aplicată sistematic. În documentele oficiale, dar și în literatura pedagogică a epocii, rolul educației era prezentat ca fiind dublu: de instruire teoretică și de formare ideologică. Un document al Comitetului Central din 1977 stipula că „școala trebuie să contribuie la formarea unei personalități revoluționare, devotate idealurilor partidului, pregătite să slujească patria și societatea socialistă în orice împrejurare”⁵⁵⁴. Astfel, rolul profesorului era nu doar acela de a transmite cunoștințe, ci și de a acționa ca un agent al partidului, capabil să formeze comportamente politice loiale.

Conceptul de „om nou”, esențial în ideologia marxist-leninistă, a fost preluat și adaptat la condițiile românești, în special în perioada național-comunismului din anii '70-'80. Educația devenea, în această logică, principalul canal de formare a cetățeanului conformist, un individ devotat națiunii, muncii colective și cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu. Educația politică era în acest context nu doar un obiectiv, ci o „misiune de stat”⁵⁵⁵. Această strategie ideologică presupunea reconfigurarea întregului sistem de învățământ. Programa școlară era uniformizată la nivel național, fără diferențiere de regiune, nivel socio-economic sau specific local. Lecțiile de istorie, limba română, geografie și chiar cele de matematică și biologie erau impregnate de vocabular ideologic. Formulări precum „realizările

⁵⁵³ Tismăneanu, *op.cit.*, p. 135.

⁵⁵⁴ Comitetul Central al PCR, *Orientări privind educația tineretului*, București, Editura Politică, 1977, p. 18.

⁵⁵⁵ Lavinia Betea, *Viața lui Ceaușescu. Tiranul*, București, Compania, 2005, p. 96.

⁵⁵¹ Idem, p.5.

⁵⁵² Idem.

epocale ale poporului sub conducerea tovarășului Nicolae Ceaușescu” sau „superioritatea sistemului socialist față de cel capitalist” erau omniprezente în manuale și în discursul didactic⁵⁵⁶.

Un exemplu semnificativ îl reprezintă manualele de istorie din ciclul gimnazial, în care evenimentele istorice erau reinterpretate în funcție de nevoile ideologice ale regimului. Domnitorii medievali erau prezentați ca precursori ai conducătorului suprem, luptele istorice deveneau expresii ale „unității naționale sub conducere iluminată”, iar istoria PCR devenea firul roșu al devenirii poporului român⁵⁵⁷. Elevii erau formați astfel nu doar să cunoască fapte, ci să le interpreteze conform unei grile propagandistice oficiale.

Această integrare totală a ideologiei în educație era susținută de o infrastructură instituțională rigidă și bine organizată. Ministerul Educației și Învățământului funcționa sub directa coordonare a Comitetului Central al PCR, iar Consiliul Național al Educației și Culturii Socialiste avea rolul de a superviza implementarea ideologiei în procesul educativ. Aproape fiecare școală avea un responsabil politic, iar inspecțiile pedagogice aveau ca obiectiv nu doar calitatea predării, ci și fidelitatea față de linia partidului.⁵⁵⁸ Profesorii erau supuși unui regim strict de control ideologic. Accesul la învățământ era condiționat de apartenența la UTC sau PCR, iar cariera era dependentă de „activitatea politico-educativă”. Participarea la cursuri de formare ideologică era obligatorie, iar cadrele didactice erau încurajate să susțină public regimul, prin redactarea de articole omagiale, organizarea de serbări sau implicarea în acțiuni ale Uniunii Tineretului Comunist. Cei care se sustrăgeau acestui model riscuau sancțiuni, marginalizare profesională sau chiar excluderea din sistem.⁵⁵⁹

O altă componentă importantă era cultivarea unui limbaj standardizat, un discurs ideologic uniform în toate școlile și materialele didactice. Limbajul propagandistic nu era doar o formă de comunicare, ci o metodă de modelare cognitivă. În cuvintele lui Katherine Verdery, „prin controlul limbajului, regimul a căutat să controleze realitatea percepută de cetățeni, iar școala a fost

laboratorul ideal pentru acest proiect”⁵⁶⁰. Elevii erau învățați să folosească expresii ca „iubire de țară”, „devotament față de partid”, „muncă patriotică”, fără a le înțelege în mod critic, dar interiorizându-le afectiv.

În paralel cu orele de curs, activitățile extrașcolare aveau o funcție ideologică clară. Defilările de 23 August, aniversările lui Ceaușescu, paradele Pionierilor și acțiunile organizate de UTC făceau parte dintr-un calendar național al loialității. Aceste evenimente nu erau opționale, ci impuse instituțional, iar participarea elevilor era atent monitorizată. În unele cazuri, absenteismul era considerat o formă de disidență tăcută și putea atrage consecințe pentru familie.⁵⁶¹

Manualele de „educație moral-politică” și broșurile distribuite în școli consolidau mesajele ideologice transmise de partid. Potrivit unui studiu realizat de Florin Soare, în perioada 1970–1989, elevii din clasele V–X beneficiau anual de aproximativ 100 de ore de educație cu conținut politic, desfășurate sub diverse forme: lecții speciale, vizionări de filme propagandistice, compuneri cu tematică patriotică sau activități de tip dezbateri⁵⁶².

Școala devenea, în acest cadru, un spațiu de control simbolic, în care fiecare gest, fiecare cuvânt și fiecare tăcere căpătau sens politic. Uniformele, ritualurile zilnice (salutul la portretul conducătorului, lozincile rostite în cor, activitățile colective) contribuiau la interiorizarea unei realități în care gândirea critică era exclusă, iar loialitatea devenea virtutea supremă. Chiar și domeniile aparent neutre, precum sportul, muzica sau arta plastică, erau folosite ca vehicule de propagandă. Cântecul corurilor școlare erau omagii aduse partidului, desenele copiilor reprezentau fabrici și tractoare, iar serbările tematice glorificau muncitorii, armata și, invariabil, conducătorul suprem. În acest climat, copilul învăța nu doar conținuturi, ci moduri prestabilite de a simți, de a gândi și de a reacționa.

În concluzie, fundamentele ideologice ale politicii educaționale comuniste au fost construite pe ideea controlului total al individului, de la cele mai fragede vârste. Educația nu era un proces de dezvoltare personală, ci un act de modelare politică și simbolică, desfășurat cu o rigoare metodologică și instituțională remarcabilă. Rolul școlii în acest sistem a fost acela de a produce nu doar muncitori calificați, ci și cetățeni obedienți,

⁵⁵⁶ Andreea Hossu, *Limbajul manualelor școlare în perioada comunistă. Modalități de formare a conștiinței socialiste la elevi*, *Philologica Jassyensia* 14, nr. 2, 2018, p. 215–222.

⁵⁵⁷ Katherine Verdery, *Compromis și rezistență: Cultura română sub Ceaușescu*, trad. Mona și Sorin Antohi, Iași, Polirom, 1998, p. 82.

⁵⁵⁸ Ministerul Învățământului, *Instrucțiuni metodologice pentru anul școlar 1983–1984*, București, Editura Didactică, 1983, p. 11.

⁵⁵⁹ Lavinia Betea, *Viața cotidiană în comunism*, București, Editura Corint, 2017, p. 150–153.

⁵⁶⁰ Verdery, *op.cit.*, p. 104.

⁵⁶¹ Tismăneanu, *op.cit.*, p. 198.

⁵⁶² Florin S. Soare, „Politicile educaționale în România comunistă: între ideologie și modernizare”, în *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași, 2014, p. 312.

lipsiți de capacitatea de a contesta ordinea politică existentă.

2.4 ȘOIMII PATRIEI – MECANISMUL PROPAGANDEI TIMPURIÎ ÎN RÂNDUL COPIILOR

În angrenajul complex al propagandei comuniste, organizația „Șoimii Patriei” a reprezentat punctul de plecare al procesului de îndoctrinare politică a copilului. Creată în anul 1976 printr-un decret special al Consiliului de Stat, această organizație viza copii cu vârste între 4 și 7 ani, fiind o perioadă considerată decisivă în formarea personalității și a loialității față de regim.⁵⁶³ În realitate, însă, scopul organizației era mult mai amplu: cultivarea unei identități politice timpurii, supuse și entuziaste, înainte ca individul să fie capabil de gândire critică⁵⁶⁴.

Potrivit discursului oficial, „Șoimii Patriei” avea misiunea de a „dezvolta spiritul patriotic, dragostea față de muncă și respectul pentru conducerea de partid și de stat”.⁵⁶⁵ În fapt, această formulare masca o strategie clară de construire a unui sistem de loialitate precoce față de autoritate, în care copilul era învățat de timpuriu să asocieze valorile morale fundamentale, precum adevărul, cinstea, hărnicia, cu imaginea partidului și, mai ales, cu cea a lui Nicolae Ceaușescu⁵⁶⁶. Programul „Șoimii Patriei” era structurat și implementat în grădinițe și primele clase din învățământul primar, în baza unei metodologii unitare elaborate de specialiști din Ministerul Educației, UTC și consilieri ideologici ai PCR. Fiecare activitate era gândită cu un scop propagandistic precis: de la cântecele și poeziile învățate, la exercițiile de grup, desenele tematice și spectacolele omagiale⁵⁶⁷. Încă de la intrarea în sistemul educațional, copilul devenea parte a unui ritual politic în care simbolurile partidului și imaginea conducătorului erau omniprezente.⁵⁶⁸

Uniforma specifică „Șoimilor”, compusă din vestuța albastră și emblema tricoloră cu chipul păsării și inscripția organizației era un alt instrument de interiorizare a apartenenței ideologice. Portul acesteia în cadrul ceremoniilor, defilărilor și orelor tematice consolida sentimentul de participare colectivă la o misiune

„nobilă”: construirea patriei socialiste. Însă dincolo de aceste simboluri vizibile, programul pedagogic era orientat spre formarea unei conduite standardizate: disciplină absolută, vorbire uniformizată, reacții previzibile și încadrare într-un tipar social strict.⁵⁶⁹

Activitățile organizate în cadrul „Șoimilor” aveau un caracter profund ritualic. Acestea implicau învățarea de poezii omagiale dedicate conducătorului, desenarea portretului lui Ceaușescu, participarea la serbări cu cântece patriotice și exersarea defilărilor în formații. Cu fiecare astfel de manifestare, copilul era învățat nu doar să respecte autoritatea, ci și să o venereze. Nicolae Ceaușescu era prezentat ca un „tătic iubit”, „mare învățător”, „apărătorul copiilor”, formulări care, repetate obsesiv, contribuiau la crearea unei relații afective între copil și conducător.⁵⁷⁰

Manualele și materialele auxiliare utilizate în cadrul activităților organizației erau pline de simboluri ideologice. Fiecare pagină conținea imagini cu steagul național, portrete ale liderilor PCR, fabrici, ogoare și muncitori zâmbitori, într-un efort vizual concertat de construire a unei „realități fericite” a socialismului. În acest univers socialist, copilul era învățat să vadă patria ca pe un spațiu ideal, în care toți sunt fericiți pentru că muncesc sub conducerea înțeleaptă a Partidului.⁵⁷¹

Această formă de educație vizuală era completată de limbajul specific predat în cadrul organizației. Termeni precum „patrie”, „partid”, „tovarășul Ceaușescu”, „muncă”, „solidaritate” sau „devotament” deveneau parte din vocabularul cotidian al copilului, într-un proces de inoculare simbolică timpurie. Chircev remarcă faptul că „în perioada de formare a conștiinței morale, este esențial ca elevii să-și însușească limbajul socialismului, pentru a-l transforma în instrument de comunicare, dar și de gândire”.⁵⁷²

Un alt element relevant în mecanismul de propagandă al „Șoimilor Patriei” era ritualul promisiunii. Copiii erau invitați, în cadru festiv, să jure că vor fi „demni urmași ai eroilor patriei, harnici, cinstiți și iubitori de partid”.⁵⁷³ Acest tip de angajament simbolic avea o putere de modelare psihologică profundă: el transforma apartenența ideologică într-o responsabilitate personală, iar nerespectarea acesteia era percepută ca trădare, nu ca simplă abatere comportamentală⁵⁷⁴.

⁵⁶³ Republica Socialistă România, Decret nr. 277/1976 privind organizarea și funcționarea învățământului, *Buletinul Oficial al R.S.R.*, nr. 90, 1976.

⁵⁶⁴ Chircev, *op. cit.*, p. 31.

⁵⁶⁵ Ministerul Educației, *Programa „Șoimii Patriei”*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978, p. 5.

⁵⁶⁶ Tismăneanu, *op. cit.*, p. 218.

⁵⁶⁷ *Idem*, p. 29.

⁵⁶⁸ Chircev, *op. cit.*, p. 33.

⁵⁶⁹ Verdery, *op. cit.*, p. 89.

⁵⁷⁰ Betea, *Viața lui Ceaușescu. Tiranul*, *op. cit.*, p. 119

⁵⁷¹ Lavinia Betea, *Viața cotidiană în comunism*, *op. cit.*, p. 142–144.

⁵⁷² Chircev, *op. cit.*, p. 55.

⁵⁷³ Ministerul Educației, *op. cit.*, p. 12.

⁵⁷⁴ Verdery, *op. cit.*, p. 92.

2.5 TRECEREA DE LA „ȘOIMII PATRIEI” LA ORGANIZAȚIA PIONIERILOR

După etapa formativă reprezentată de organizația „Șoimii Patriei”, integrarea copilului în sistemul ideologic comunist continua printr-un ritual de trecere organizat și simbolic: aderarea la Organizația Pionierilor. Acest moment marca nu doar o etapă de vârstă, între 7 și 14 ani, ci și o schimbare de statut ideologic: copilul nu mai era doar un „iubit al patriei”, ci un participant activ la construcția societății socialiste. Ceremonia de primire în rândul Pionierilor avea loc în clasele II–III, într-un cadru festiv, în fața portretului lui Ceaușescu și sub steagul național, însoțită de jurământul solemn: „Mă angajez să învăț bine, să muncesc și să fiu un bun pionier al patriei socialiste”⁵⁷⁵. Acest jurământ simboliza nu doar apartenența la o organizație de copii, ci înrolarea într-o structură ideologică coerentă, coordonată de UTC și subordonată PCR.

Organizația Pionierilor era în mod explicit o extensie a partidului, cu obiective educaționale care depășeau domeniul moral sau civic și vizau construirea unui profil de cetățean devotat, capabil să reproducă și să apere ideologia oficială. În cuvintele unui manual pedagogic destinat formării cadrelor UTC, scopul era „educarea tinerețului în spiritul dragostei față de patrie, partid și conducătorul iubit, precum și formarea unei conduite etico-politice corespunzătoare”⁵⁷⁶.

Dacă în „Șoimii Patriei” accentul cădea pe afectivitate și simboluri vizuale, în etapa pionierilor propaganda devenea raționalizată și structurată în mod metodic. Fiecare unitate școlară avea o „unitate de pionieri”, coordonată de un „comitet de unitate”, cu „șefi de detașament” pe clase și „comandanți de grupă” aleși în funcție de implicarea în activitățile ideologice.⁵⁷⁷ Această ierarhie reproducea modelul structurilor militare și de partid, fiind gândită nu doar ca o formă de organizare funcțională, ci ca un exercițiu de disciplinare și învățare a ierarhiei sociale. Elevii învățau ce înseamnă supunerea față de superiori, raportarea la reguli colective și asumarea unor sarcini „în folosul patriei”.

În activitatea de zi cu zi, Pionierii participau la un număr impresionant de acțiuni educative: de la activități festive : omagii aduse conducătorului, aniversări ale PCR, sărbători naționale, până la activități de muncă voluntară, culegerea

recoltei, concursuri patriotice, vizite de „documentare” la fabrici și uzine, toate cu rol de familiarizare a copilului cu valorile sistemului.⁵⁷⁸ Caracterul acestor acțiuni nu era nici spontan, nici opțional. Planificarea activităților era realizată de UTC, în colaborare cu Consiliul Național pentru Educație și Cultură Socialistă, iar obiectivele pedagogice erau stabilite prin directive ale Ministerului Învățământului. Fiecare profesor-diriginte avea obligația de a ține evidența participării elevilor la activitățile pionierilor și de a redacta rapoarte privind „implicarea și evoluția etico-politică a colectivului”.⁵⁷⁹ Dacă în alte regimuri educația extra curriculară funcționa ca un spațiu complementar și opțional, în România comunistă organizația Pionierilor era obligatorie de facto. În multe școli, absența de la activitățile pionierilor echivala cu marginalizare, iar copiii considerați „pasivi politic” puteau fi excluși din funcții, nepromovați în „comitete de unitate” sau chiar criticați public.⁵⁸⁰

Uniforma specifică: cămașa albă, cravata roșie, insigna cu tricolor și emblema organizației, era obligatorie la evenimentele oficiale, consolidând vizual apartenența, spiritul colectiv și uniformizarea identitară.⁵⁸¹ Prin aceste simboluri și ritualuri, copilul era antrenat într-un mecanism de loialitate formală și participare publică, în care gestul de a fi pionier devenea expresia unei conduite dezirabile, iar distanțarea era echivalată cu opoziția față de sistem.

Katherine Verdery observă faptul că „organizația Pionierilor nu era un simplu club de tineret, ci un laborator de formare ideologică, unde copilul învăța nu doar ce trebuie să gândească, ci și cum trebuie să se supună”⁵⁸².

2.6 CONCLUZIA CAPITOLULUI

Acest capitol a analizat modul în care regimul comunist din România a folosit propaganda politică în sistemul educațional pentru a-și consolida controlul ideologic. Pornind de la funcțiile generale ale propagandei în statele totalitare, am definit formele specifice pe care aceasta le-a luat în cazurile românești: crearea discursului oficial în școli, formarea „Omului Nou” și preluarea monopolului asupra adevărului istoric și științific. Am exemplificat modul în care regimul a intenționat să internalizeze ideologia în rândul

⁵⁷⁸ Betea, *Viața cotidiană în comunism*, op.cit., p. 146.

⁵⁷⁹ Ministerul Învățământului, *Instrucțiuni metodologice pentru desfășurarea activității pionierilor*, București: 1985, p. 6.

⁵⁸⁰ Editura Politică, *Funcțiile educative ale activității pionierilor*, op.cit., p. 31.

⁵⁸¹ Betea, *Viața cotidiană în comunism*, op.cit., p.145.

⁵⁸² Verdery, op. cit., p. 91.

⁵⁷⁵ Editura Politică, *Vârstele în pionierie*, București: Editura Politică, 1983, p. 17.

⁵⁷⁶ Catedra de pedagogie, *Educația civică în cadrul organizației pionierilor*, Iași: Universitatea „Al.I. Cuza”, 1987, p. 9.

⁵⁷⁷ Editura Politică, *Funcțiile educative ale activității pionierilor*, București, Editura Politică, 1981, p. 23.

elevilor printr-o rețea de structuri și ritualuri instituționalizate pentru dezvoltarea ideii unui cetățean ascultător și loial Partidului. Astfel, în raport cu întrebările de cercetare, capitolul oferă o înțelegere a modului în care educația a fost instrumentalizată politic și a modului în care a fost instituit un sistem de îndoctrinare continuă în școli. Am observat că propaganda nu a fost un fenomen efemer sau superficial, ci o parte organică a sistemului educațional, articulată prin metode coerente și subtilitate față de cea mai vulnerabilă categorie de cetățeni.

3. PROPAGANDA POLITICĂ ȘCOLARĂ ÎN ALTE REGIMURI TOTALITARE DIN EUROPA

3.1. INTRODUCERE

Când analizăm regimurile totalitare și tot ceea ce am relatat în această lucrare, putem spune că propaganda nu este doar un instrument pentru a influența masele cetățenilor adulți, ci o componentă esențială a procesului de modelare a noii generații, fiind văzută ca un garant al continuității ideologice. Regimul comunist românesc, cu precădere spre ultimul deceniu de conducere al lui Nicolae Ceaușescu, a investit masiv în construirea unei identități colective în rândul copiilor pentru a insufla valorile regimului. Acest fenomen nu a fost însă izolat. Uniunea Sovietică, Republica Democrată Germană (RDG), Polonia și Albania au avut strategii similare de propagandă, adaptate însă la contextul politic și cultural din fiecare țară.

Scopul acestui capitol este de a realiza o comparație între metodele și conținutul propagandei adresate copiilor în România și în celelalte regimuri totalitare europene din anii '80, pentru a observa atât trăsăturile asemănătoare, cât și cele deosebite. În toate aceste regimuri, copiii erau văzuți ca viitor cetățeni model, loiali partidului și liderului. Însă propaganda urmărea nu doar formarea unei conștiințe ideologice, ci și unui comportament conformist, obedient și militant. Istoricul Orlando Figes subliniază faptul că în Uniunea Sovietică „copiii nu doar că învățau ideologia, ci erau învățați să o trăiască, să o interiorizeze ca pe o formă de adevăr absolut.”⁵⁸³

Privind propaganda română, putem observa faptul că Ceaușescu, prin implementarea cultului personalității și accentului pe identitatea național-comunistă a reușit să obțină elemente definitorii pentru propaganda asupra copiilor, spre

deosebire de Uniunea Sovietică, unde accentul era pus mai mult pe internaționalismul proletar și pe figura colectivă a partidului. De asemenea, în RDG, propaganda avea o componentă mult mai organizată și sistemică; iar relația dintre școală, partid și familie era controlată într-un mod mai riguros. Potrivit cercetătoarei Mary Fulbrook, în Germania de Est „educația socialistă începea din grădiniță și era continuată sistematic până în adolescență, într-o rețea instituțională de îndoctrinare coordonată cu precizie.”⁵⁸⁴

Prin abordarea luată pentru acest capitol, se dorește conturarea unei imagini mai clare a modului în care propaganda pentru copii a funcționat ca o unealtă de modelare socială în Europa totalitară a anilor '80. În plus, comparația va permite înțelegerea particularităților regimului comunist românesc în raport cu celelalte, urmând să evidențieze modul prin care fiecare regim și-a proiectat viitorul în imaginația și conștiința celor mai tineri membri ai societății.

Școala a ocupat un loc proeminent în manualele blocului sovietic.⁵⁸⁵ Acest fapt nu este unul surprinzător, deoarece un astfel de manual ne arată realitatea celor care îl utilizează. Deseori, primele pagini aveau ilustrații mari, ce prezentau începuturile anului școlar: festivitățile din fața școlii (cu flori, steagul țării și slogane)⁵⁸⁶ alături de copii, îmbrăcați în haine festive. În Albania, România, Bulgaria, Ungaria și uneori în Uniunea Sovietică, în concordanță cu zona specifică, aceștia le dăruiau profesorilor flori.⁵⁸⁷ Ilustrații similare apar și în manualele din Europa vestică, care, aparent, se referă la experiența elevilor.⁵⁸⁸ Prin urmare, abecedarele reflectau un interes cititorului, construind un fir de înțelegere ușor de urmărit (spre exemplu, există cazuri în care elevul răsfoiește din curiozitate manualul înaintea anului școlar). Cele mai importante elemente ale realității școlare erau subliniate: detalii despre școală, simbolurile comuniste și/sau naționale, profesorii (adesea de gen feminin), urmau să fie definitorii pentru acest gen de sistem educațional. Nu în ultimul rând, observăm cum aceste ilustrații descriu spațiul temporal și sentimentele persoanelor. Putem vedea cum arătau clădirile școlare, ținutele elevilor sau profesorilor și cum

⁵⁸⁴ Mary Fulbrook, *Anatomy of a Dictatorship: Inside the GDR, 1949–1989*, Oxford, Oxford University Press, 1995, p. 176.

⁵⁸⁵ Joanna Wojdon, *Communist Propaganda at School: The World of the Reading Primer in the Eastern Bloc*, Londra, Routledge, 2021, p.17.

⁵⁸⁶ *Idem*, p. 19-21.

⁵⁸⁷ Denis Vuka, *Representations of Children in Albanian Socialist Visual Culture (1960s–1970s)*, *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 21, nr. 1, 2019, p. 73–74.

⁵⁸⁸ Wojdon, *op. cit.*, p. 33-34.

⁵⁸³ Orlando Figes, *Șoaptele. Viața privată în Rusia lui Stalin*, trad. Anca Bărbulescu, București, Polirom, 2009, p. 242.

s-au schimbat de-alungul timpului, ediție cu ediție. Spre exemplu, copiii din Cehia păreau lipsiți de griji, veseli și se jucau singuri, cu școala situată undeva în depărtare,⁵⁸⁹ în timp ce abecedarele din Bulgaria atrăgeau atenția pe clădire în sine, decorațiunile de pe acesteia și pe profesori. Copiii albanezi și români (precum și copiii ruși la începutul anilor '80), mergeau la școală în uniforme, într-un mod mult mai ordonat decât al elevilor cehi.⁵⁹⁰

3.2. GERMANIA DEMOCRATĂ (RDG)

Republica Democrată Germană a anilor '80 a transformat sistemul de învățământ într-un mecanism de formare a personalității socialiste absolute și de ură ideologică față de Occident. Sub conducerea lui Margot Honecker, ministră a Educației între 1963 și 1989, s-au promovat într-un ritm alert conceptele de *Erziehung zum Hass* și „Marxism in Action”, integrate în toate formele de educație, de la grădiniță până la universitate, parte a unei doctrine care a pus un accent explicit în controlul ideologic.⁵⁹¹

Margot Honecker a declarat că „Nu există un subiect nepolitic și nici o metodă nepolitică. Nu există întrebări ideologice neutre. Nu poți preda nici un conținut separat de implicațiile sale politice”.⁵⁹² Din această afirmație putem observa care a fost principiul ce a condus redactarea curriculumului școlar; de la manualele utilizate și activitățile școlare, până la aspectul mobilierului din sala de clasă. Asemenea măsuri au fost implementate pentru a reflecta o structură monolitică, în care politica nu era doar o componentă, ci fundamentul vieții elevului în cadrul școlii.⁵⁹³ Ca în orice alt regim totalitar, manualele nu se limitau la transmiterea de informații. Acestea utilizau cuvinte precum „revoluție”, „luptă”, „imperialism” într-un cadru istoric care îl glorifica pe Spartacus, liderul revoltei din antichitate, ca prefigurator al revoluției proletare, iar victoria URSS în cel de-al Doilea Război Mondial era descrisă ca „bătălie eroică”, fiind esențială pentru instaurarea păcii

socialiste.⁵⁹⁴ Acele manuale cereau elevilor nu doar să memoreze asemenea afirmații, ci să exprime emoție și apartenență, pentru că educația nu era completă decât dacă reușeai să atingi din punct de vedere emoțional elevul.

Educația începea devreme: peste 95% dintre copiii cu vârste între 3 și 6 ani erau integrați într-un sistem preșcolar în care li se insufla sentimentul colectiv și abordarea ideologică, chiar dacă propaganda explicită putea părea mai discretă la această vârstă. Portrete cu Lenin, Marx, Honecker și afișe cu lozinci precum „Für Frieden und Sozialismus – Seid bereit!”, intrau în viața copiilor încă de la grădiniță și continuau pe tot drumul lor educațional.⁵⁹⁵ O altă inovație ideologică a fost școala polivalentă (POS), unde profesorii erau deseori membri ai SED⁵⁹⁶ sau supuși unui control strict și obligați să raporteze comportamentul elevilor, și chiar să auto motiveze idei în favoarea regimului.⁵⁹⁷ Evaluarea în aceste școli nu avea la bază doar cunoștințele dobândite prin performanța școlară, ci și atitudinea politică și participarea la FDJ⁵⁹⁸. Accesul la liceul teoretic și ulterior la universitate depindea deseori de gradul de loialitate pe care individul îl deține față de stat, și nu doar de meritul academic. Din 1978, cursurile de *Wehrunterricht* (apărare), au fost introduse pentru clasele IX-X, fiind introduse noțiuni noi de instruire practică, precum utilizarea armelor, a măștilor antigaz și înțelegerea strategiilor militare⁵⁹⁹. Toate acestea au fost prezentate ca mijloace necesare pentru păstrarea păcii socialiste, iar CIA a identificat un tipar comun pentru toate aceste demersuri, și anume învățarea tinerilor în sprijinirea statului socialist german⁶⁰⁰.

Un alt subiect important este mass-media școlară, cu emisiuni precum *Der schwarze Kanal* și revista *Junge Welt*, care serveau un singur scop; și anume constrângerea percepției elevilor pentru a reflecta una de „pace socialistă ofensivă” și opoziție militantă față de Occident. Un asemenea

⁵⁹⁴ Randall L. Bytwerk și John Rodden, *Repainting the Little Red Schoolhouse: A History of East German Education, 1945–1955*, New York, Oxford University Press, 2002, p. 108–109.

⁵⁹⁵ John Rodden, *Textbook Reds: Schoolbooks, Ideology, and Eastern German Identity*, University Park, Penn State Press, 2006, p. 14.

⁵⁹⁶ Sozialistische Einheitspartei Deutschlands (Partidul Socialist Unit al Germaniei), partidul comunist unic din RDG.

⁵⁹⁷ Paul Gleye, *Behind the Wall: An American in East Germany, 1988–1989*, Carbondale, Southern Illinois University Press, 1991, p. 71.

⁵⁹⁸ Freie Deutsche Jugend (Tineretul Liber German), organizație a SED, destinată tinerilor cu vârste cuprinse între 14 și 25 de ani.

⁵⁹⁹ Jennifer Bruen, „From Dictatorship to Democracy? The impact of the collapse...”, *Journal of Political Science Education* 10, nr. 3, 2014, p. 317.

⁶⁰⁰ Idem Bytwerk.

⁵⁸⁹ Yana Yancheva, „The Pioneer Organization and the School in Bulgaria: an Attempt to Discipline the Individual,” *History of Education & Children's Literature* 15, nr. 1, 2020, p. 327.

⁵⁹⁰ Vuka, *op. cit.*, p. 74–76; Wojdon, *op. cit.*, p. 29.

⁵⁹¹ Randall L. Bytwerk, „The Failure of the Propaganda of the German Democratic Republic,” *Quarterly Journal of Speech* 85, nr. 4, 1999, p. 400–416.

⁵⁹² Randall L. Bytwerk, et al., eds., *Honecker's Children: Youth and Patriotism in Eastern Germany, 1979–2002* Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2002, p. 31–32.

⁵⁹³ Tom Ottway, „Beyond the Boundaries of Home: Interdisciplinary Approaches,” *Paedagogica Historica* 60, nr. 1, 2023, p. 19–24.

tip de "pace" nu era înțeles ca o absență a conflictului, ci ca o luptă împotriva „ideologiei imperiale” a Vestului. În școli, aceste produse media erau integrate în lecții ca instrumente didactice, iar profesorii aveau obligația de a le însoți de comentarii explicite, care subliniau superioritatea morală și politică a RDG. Spre exemplu, seria *Der schwarze Kanal*, moderată de Karl-Eduard von Schnitzler, demonta săptămânal reportaje din media occidentală, expunându-le ca manipulări și „minciuni capitaliste”. Această emisiune era proiectată în școli cu scopul de a întoarce tinerii împotriva oricărei simpatii pentru Occident și de a inocula neîncredere permanentă față de sursele alternative de informare, provocând o adevărată pedagogie a urii și a controlului cognitiv, în care adevărul sistemic era centralizat.

Presiunea ideologică constantă susținută prin materiale vizuale, cântece patriotice, filme și reviste, crea o atmosferă în care alternativa era greu de imaginat. Educația vizuală, susținută de autoritățile pedagogice a RDG, a fost considerată esențială pentru a crea reflexe ideologice (parade televizate, filme cu soldați ai armatei naționale NVA, sau documentarele despre NATO ca inamic global⁶⁰¹), fiind o completare a manualelor și servind ideea de propagandă transmisă în clasă. În 1987, Institutul pentru Materiale Didactice al Academiei de Științe Pedagogice din RDG a produs un scurt film documentar intitulat *Die Bundeswehr auf NATO-Kurs*, care a fost distribuit în cadrul orelor de educație civică și militară. Acest film era folosit ca parte a strategiei de *Wehrunterricht* (educație pentru apărare) pentru a expune elevii tineri la pericolul „drumului NATO”. Filmul prezenta Bundeswehr (armata Germaniei de Vest) ca forță de agresiune integrată în planurile NATO care amenințau pacea în Europa și, implicit, securitatea RDG. Regizarea acestei strategii de control ideologic în școli avea ca scop nu doar informarea, ci și pregătirea politic sentimentelor antioccidentale în rândul copiilor și adolescenților.

În a doua jumătate a anilor '80, Freya Klier, fostă profesoară și disidentă, a realizat un studiu propriu despre tineretul din RDG, pe baza unor interviuri și observații realizate în școli și cercuri specifice. Conform acesteia, majoritatea tinerilor generației '80 au rezistat pretențiilor ridicole ale regimului⁶⁰², manifestând scepticism față de discursul oficial și diferite ritualuri. Klier descrie

mecanismele prin care elevii învățau să mimeze conformismul în spațiul public în fața profesorilor și la activități de partid. Aceasta a documentat disonanța cognitivă în lucrarea sa informativă din 1990, intitulată *Lüg Vaterland. Erziehung in der DDR*, unde afirmă că limitele influenței ideologice a statului au fost atinse, iar majoritatea tinerilor din generația anilor 1980 s-au opus cerințelor absurde ale partidului.⁶⁰³ O asemenea afirmație și studiu a contribuit, în final, la realizarea faptului că RDG, prin regimul impus și propaganda care vine cu acesta, a creat un fenomen care s-a sfârșit cu delegitimarea instituțiilor de control, inclusiv a școlii.

3.3. POLONIA

În anii '80, sistemul educațional polonez operat de Partidul Muncitoresc Unit (PZPR) s-a transformat într-un instrument sofisticat de modelare ideologică și psihologică a tinerilor. Sub umbrela Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne (WSiP), biblioteca unică de manuale școlare, regimul a impus o uniformitate educațională strictă, prin care fiecare disciplină: de la limba polonă și istorie, până la matematică, științe și tehnică, acestea erau saturate de mesaje politice subtile sau directe, menite să consolideze loialitatea față de doctrina marxist-leninistă.⁶⁰⁴

În manualele de istorie pentru gimnaziu, edițiile din 1984–1986 prezintă în mod repetitiv imaginea relației privilegiat-protocoale dintre Polonia populară și Uniunea Sovietică, explicată ca o alianță civilizată în fața agresiunii capitaliste. Astfel, subiecte precum mutarea granițelor după 1945 erau portretizate nu doar ca realități geopolitice, ci ca „dreptate proletară” și consolidarea unei Europe a păcii⁶⁰⁵. De asemenea, elevilor li se cerea să identifice „motivele justiției istorice” și să le reportă la „solidaritatea constructivă dintre națiuni”, fiind ușor de identificat ca fraze de propagandă specifice regimului comunist⁶⁰⁶. Îndoctrinarea educațională depășea domeniul teoretic: manualele de educație civică și tehnică erau folosite pentru a transforma noțiuni neutre în mesaje ideologice: „apărarea patriei socialiste”, „prietenia proletară”, „avalansul tehnologic socialist” erau integrate în exerciții de logică, aplicații practice și exemple de viață cotidiană⁶⁰⁷. Profesoara Maria Kowalska, citată de Wojdon, menționa că

⁶⁰³ *Idem*, p. 90.

⁶⁰⁴ Joanna Wojdon, *Textbooks as Propaganda: Poland under Communist Rule, 1944–1989*, Londra, Routledge, 2024, cap. 1–4, p. 45–50.

⁶⁰⁵ *Idem*, p. 45–48.

⁶⁰⁶ *Idem*, p. 46–47.

⁶⁰⁷ *Idem*, p. 112–115.

⁶⁰¹ *Die Bundeswehr auf NATO-Kurs*, Institut für Unterrichtsmittel der Akademie der Pädagogischen Wissenschaften der DDR (Berlin/Ost, 1987), 18 minute, alb/negru și color.

⁶⁰² Freya Klier, *Lüg Vaterland: Erziehung in der DDR*, Berlin, Aufbau Verlag, 1990, p. 15–16.

elevii treceau de la rezolvarea unei ecuații la un exercițiu referitor la cantitatea de oțel necesară pentru un nou complex industrial, „atenționat să fie solicitat de frații noștri din URSS”.⁶⁰⁸

Deși a fost neconstituțional în Polonia să se predea religia în școlile publice din 1947, iar regimul comunist polonez a interzis predarea religiei în 1961, Biserica Catolică a păstrat totuși un rol în educația catolică prin organizarea de școli catehetice desfășurate în parohii sau biserici. Aceste moduri neoficiale de educație religioasă, care aveau loc imediat după școală, însemnau că tinerii puteau experimenta în continuare îndrumare morală și spirituală în afara cadrului directivelor de partid de stat. Chiar și în perioada de cea mai mare presiune ideologică, cateheza a supraviețuit datorită eforturilor episcopatului, care a organizat o rețea de instruire parohială și a susținut formarea catehetilor la nivel național⁶⁰⁹, scrie istoricul Marian S. Mazgaj.

Alături de această structură instituțională, religia a funcționat ca un protest tăcut împotriva propagandei comuniste. Tinerii polonezi se rugau, studiau învățăturile Bisericii și își dezvoltau conștiința, într-o lume care era total diferită de cea de afară, care era dominată de ideologia ateistă și materialistă marxist-leninistă. Biserica oferea tinerilor o apărare morală și pedagogică și un model alternativ de viață și gândire, străin de cel al statului.

Ritualurile școlare contribuiau la consolidarea controlului ideologic. Orele începeau cu salutul „Za naszą Polskę Ludową!”, manualele de sport includeau planuri de instruire militară (marșuri, exerciții de pregătire pentru apărare), iar ziua de 1 Mai era marcată în pagini întregi dedicate discursurilor și imnurilor patriotice, înlăturând orice contextualizare istorică sau critică⁶¹⁰. Manualele oficiale susțineau că patriotismul socialist este superior celui naționalist, subliniind necesitatea sacrificiului pentru construirea armoniei proletare⁶¹¹. Un element esențial al propagandei educaționale în Polonia a fost educația de gen, unde manualele prezentau genul ca o verigă a justiției sociale privind egalitatea femeilor în fabrici, unitate între sexe în FDJ, dar se puneau accentual pe evidenția importanța mamei ca pilon al familiei socialiste. Aceasta contribuia la crearea unei identități conformiste, care integra nobila idee a socialismului în sfera emoțională a familiei.⁶¹²

⁶⁰⁸ *Idem*, p. 114.

⁶⁰⁹ Marian S. Mazgaj, *Biserica și statul în Polonia comunistă. Istorie, 1944–1989*, trad. Maria Radu, București, Editura Universității, 2014, p. 102–105.

⁶¹⁰ Wojdon, *op.cit.*, p. 89–92.

⁶¹¹ *Idem*, p. 90.

⁶¹² *Idem*, p.123–125.

În privința profesorilor, cadrele didactice au oscilat între conformismul instituțional și responsabilitatea culturaleducativă. Wojdon citează mărturiile unor profesori din Cracovia și Gdańsk care au relatat că purtau manuale propaganda, dar fuseseră avertizați subtil să nu evite încercarea de a discuta cu elevii special selectați, în așa-numitele „școli de influență”⁶¹³. Aceasta arată o abordare dublă, ce anticipa evoluția formelor de opoziție din Polonia, culminând în Solidaritate.

În comparație cu România, modelul polonez era mai hibrid: dacă în România Ceaușescu cultiva un cult naționaldictatorial în manuale, impune redirecționarea patriotismului spre personalitatea sa în locul națiunii, în Polonia mesajul era mai centrat pe conceptul de statpopor și păstra, undeva, un nucleu religios rezistent. Polonia, deși supusă propagandei, a produs o rezistență crucială din punct de vedere cultural care a facilitat transformarea socială prin Solidaritate, în timp ce România și-a pierdut calea autentică de identitate.

3.4. BULGARIA

În cursul celor 4 decenii și jumătate de ocupație comunistă, oamenii tineri au transformat fața socialismului. În Bulgaria comunistă a anilor '80, educația a fost transformată într-un vehicul omniprezent al ideologiei statului, la fel ca în tot blocul sovietic. În asemănare, putem observa cu ușurință faptul că sistemul școlar bulgar și român au fost remodelate după modelul sovietic. Predarea limbii ruse a devenit obligatorie încă de la grădiniță, în scopul cultivării unității socialiste.

Școala bulgară avea și ea Organizația Pionierilor, denumită „Septemvrițce”. Elevii erau înscriși în mod automat în această organizație între vârsta de 7 și 14 ani, iar fiecare clasă era transformată într-un detașament pionieresc⁶¹⁴. Printre nenumăratele ritualuri și evenimente ce privesc învățământul, se numărau și adunări, excursii, marșuri, manifestații, celebrări ș.a.m.d.⁶¹⁵ Scopul unui program atât de încărcat pentru un elev era de a compromite și instituționaliza și timpul pe care îl petrece în afara școlii.

Un concept destul de întâlnit în analiza lui Yancheva a fost cel de examinare constantă. Fiecare moment din viața școlarului funcționa ca o evaluare continuă a loialității față de regim: de la ritualul depunerii jurământului de pionier, până la raportările anuale sau promisiunile

⁶¹³ *Idem*, p. 140–142.

⁶¹⁴ Yacheva, *op.cit.*, p. 63.

⁶¹⁵ Wojdon, *op.cit.*, p. 65.

solemne. Un asemenea examen nu evalua doar cunoștințele dobândite, ci oferea unui tânăr un nou set de valori pe care să își bazeze relațiile interumane și cariera, între încredere și trădare.⁶¹⁶ Cu timpul, imaginea idealizată pe care regimul dorea să o crească nu a reflectat realitatea cetățenilor, iar o bună parte din elevi și părinți au început să simuleze conformarea. Autoarea Yana Yancheva menționează, din propria experiență ca elevă în anii '80, că o bună parte din sarcinile impuse de această organizație erau îndeplinite cu sprijinul părinților, sau pur și simplu inventate pentru a fi raportate ca realizate.⁶¹⁷ Acest tip de comportament a început să distanțeze cu trecerea timpului ruptura dintre discursul oficial și realitatea socială. Tot mai mulți elevi evitau să poarte uniforma completă, întârziiau sau lipseau de la evenimentele organizație, iar cadrele didactice deveneau ușor epuizate de efortul iluziei colective, și treceau cu vederea peste asemenea abateri.⁶¹⁸

În ciuda omniprezenței sistemului, tentativa de a elimina autonomia individuală și valorile familiale a eșuat, potrivit remărcilor lui Ivaylo Znepolski, în analiza culturii bulgare. Regimul nu a reușit să înlocuiască complet valorile transmise în sfera privată, iar rezistența la propaganda educațională s-a manifestat prin retragere, ironie și conformare mimată.⁶¹⁹ Znepolski definește realitatea profesorilor bulgari din ultimii ani de totalitarism, drept o formă de adaptare cinică, în care persoanele participă la ritualurile impuse de regim fără a mai crede în ele, dar fără a le respinge frontal.⁶²⁰

3.5. ALBANIA

Sub conducerea lui Enver Hoxha, Albania a devenit una dintre cele mai izolate și represive dictaturi din Europa de Est. Încă de la începutul regimului totalitar, Partidul Muncii din Albania (PMA) a identificat educația ca principal instrument pentru modelarea conștiinței omului și transmiterea ideologiei comuniste. Obiectivul declarant al "Omului Nou" era de a fi devotat partidului, ateu, anti-occidental și pregătit să sacrifice totul pentru statul socialist. Acest ideal a devenit centrul obiectivelor educaționale începând cu anii '60, dar a atins apogeul în perioada de autoizolare (1978-1985), când Albania a rupt

relațiile cu China și s-a angajat într-un proiect de purificare ideologică internă.⁶²¹

Schimbările politice care au apărut în Albania după cel de-al Doilea Război Mondial au fost urmate de modificări în multe arii, iar una dintre acestea, cu modificări substanțiale, a fost educația. Încet dar sigur, școala a devenit un loc în care diversitatea nu era acceptată, iar în centrul procesului de educare nu era elevul, ci din potrivă. În multe manuale didactice se explică faptul că există o singură metodă de a învăța elevii. Această mono-metodologie sugerează un tip de predare care se centrează pe profesorul clasei, care decide tot timpul, fără să ia în considerare opiniile sau gândurile elevilor. Orele de curs aveau o lipsă totală de interacțiune între elev și dascăl.⁶²²

Asemănându-se cu alte regimuri totalitare, și statul albanez, la finalul perioadei totalitariste, credea în conceptul "Omului Nou", comparat cu un soldat ce construiește și apără socialismul.⁶²³ Un termen folosit des, și anume cel de "metode de predare contemporane", era pur și simplu retoric, deoarece profesorii nu aveau acces la nici un fel de literatură sau abordări de predare străine. Drept rezultat, metodele de predare axate pe profesor au predominat. Planurile de predare erau uniforme și dezvoltate în același format: tema sau subiectul, direcția, verificarea cunoștințelor primite, prezentarea noii informații, exerciții și tema de casă. Era obligatoriu pentru profesori să includă obiective ideologice în planul lecției predate.⁶²⁴ Recrutarea, pregătirea și evaluarea profesorilor se realiza după criterii stricte, iar cei care manifestau simpatii religioase, relații cu diaspora sau opinii independente erau excluși din învățământ.⁶²⁵

Un alt obiectiv major al sistemului educațional a fost reconfigurarea memoriei istorice, având în vedere faptul că regimul dorea să rescrie istoria. Evenimentele aparent incomode erau emise, iar trecutul biografic al opozițiilor politice era șters complet din materialul școlar. Încă de la vârsta de 9-10 ani, copiii învățau faptul că familia și biserica sunt surse ale ignoranței, în timp ce partidul este

⁶¹⁶ *Idem*, p. 67.

⁶¹⁷ *Idem*, p. 71-72.

⁶¹⁸ *Idem*, p. 74-75.

⁶¹⁹ Ivaylo Znepolski, *Comunismul în Bulgaria. O viziune socio-culturală*, trad. Maria Platon, București, Curtea Veche, 2011, p. 210-223.

⁶²⁰ *Idem*, p. 214.

⁶²¹ Denis Vuka, *Ideology and Educational Media: Albania's Third Grade National History Textbooks during the Period of Self-Isolation (1978-1984)*, teză de doctorat, Freie Universität Berlin, 2018, p. 143-146.

⁶²² Anila Mullahi și Jostina Dhimitri, Education Issues in a Totalitarian State (Case of Albania), *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174, 2015, p. 4103.

⁶²³ Denis Vuka, *op.cit.*, p. 29.

⁶²⁴ Zana Lita și Majlinda Keta, "How social and cultural values can transcend the politics of totalitarianism: the dynamics of teacher education in Albania," *Compare a Journal of Comparative and International Education* 53, nr. 5, 23 august 2021, p. 758.

⁶²⁵ Lita și Keta, *op.cit.*, p. 753-756.

sursa adevărului.⁶²⁶ De asemenea, această reconstrucție a trecutului era susținută și prin manipularea folclorului, iar baladele, proverbele și cântecele populare erau rescrise într-o notă marxist-leninistă. Eroi populari precum Skanderbeg, sau figuri mitice locale au fost reinterpretați ideologic, transformați în precursori ale partizanilor comuniști sau în susținători "proto-marxiști" ai luptei anti-imperialiste.⁶²⁷

3.6. CONCLUZIA CAPITOLULUI

Compararea propagandei educaționale din România comunistă cu cea din alte regimuri totalitare ale anilor '80 este, așadar, necesară pentru a demonstra, prin asemănări și diferențe, care este dinamica blocului est-european cu privire la acest subiect. În toate cazurile exemplificate, școala devine un instrument important, menit să producă un cetățean compatibil cu setul de credințe și conformări ale regimului, fiind totdeauna obedient, loial, și cu o atitudine susceptibilă când vine vorba de alternative politice, venite din afara granițelor. De asemenea, propaganda educațională este un mijloc important al puterii pe care și-o atribuie un astfel de stat, operând ca un mecanism de legitimare internă, o configurație cât se poate de clară a setului de valori și identificarea amenințărilor.

Este important să ne aducem aminte de cea mai relevantă întrebare de cercetare pentru acest capitol, și anume care sunt diferențele ideologice între modelul românesc de educație și cel al RDG, Polonia, Bulgaria, sau Albania și ce ne spun acestea despre raporturile dintre statele socialiste. În România, accentul a fost pus pe național-comunism și pe construcția lui Nicolae Ceaușescu drept lider absolut (prezentarea conducătorului drept o incarnare a naționalismului și unica sursă de legitimitate), în timp ce în alte state discursul educațional a diferențiat. Dintre acestea, linia dominantă era internaționalismul ideologic (în cazul URSS), adică promovarea solidarității dintre popoarele socialiste sub aripa Moscovei; conformismul colectivizat (în cazul RDG), prin care se valoriza supunerea față de norme comune, și subordonarea individului pentru interesele colective; sau loialitatea din punct de vedere geopolitic (în cazul Poloniei și al Bulgariei), care reflectă o subordonare a deciziilor interne față de direcția impusă de centru. Dacă în RDG penetrarea

ideologică se realiza printr-o hiper-instituționalizare a aparatului educațional, în România propaganda gravita în jurul conducătorului și a unei mitologii istorice, menite să ofere regimului o legitimitate care este autosuficientă, independentă ideologic și simbolic de orice influență externă. Albania a reprezentat o excepție radicală în cadrul blocului est-european. Izolarea acesteia totală față de Occident, cât și de Uniunea Sovietică după anii '60 a generat din sistemul educațional un laborator ideologic al partidului. Propaganda educațională promova un național-comunism militant și un ateism radical (asemănător cu situația României), iar figurile conducătorilor Enver Hoxha și, mai târziu, Ramiz Alia erau omniprezente în discursul școlar.

Acestea fiind spuse, deși propaganda educațională din România comunistă împărtășea trăsături din punct de vedere structural cu alte țări est-europene, precum controlul centralizat, cultul personalității și stigmatizarea Occidentului, modul în care aceste elemente au fost combinate reflectă un regim care a folosit educația pentru a proiecta în viitorii cetățeni o identitate distinctă și direct proporțională cu sistemul de credințe din statul totalitar respectiv. Modul în care asemenea valori erau transpuse în educație reflecta, printre altele, gradul de autonomie politică, raportarea față de Moscova și specificul cultural.

CONCLUZIE FINALĂ

În final, analiza propagandei politice exercitate asupra copiilor în România comunistă în anii '80 constituie o perioadă marcantă în consolidarea cultului personalității lui Nicolae Ceaușescu, implicit intensificarea controlului ideologic. În centrul strategiei de ideologizare s-a creat "Omul Nou", lipsit de impulsul gândirii critice, loial PCR-ului. Implicit, am observat cum o asemenea strategie de îndoctrinare poate funcționa până la un moment dat, având în vedere colapsarea totalitarismului în toate statele est-europene, exemplificate în capitolul 3.

Ceea ce m-a impresionat cel mai mult pe parcursul cercetării mele nu au fost neapărat legile și textele oficiale, ci poveștile personale din interviurile care se regăsesc în anexă. Acestea mi-au arătat cât de mult viața unui om poate fi impactată de copilăria sa, și cât de privilegiați, din acest punct de vedere, sunt elevii dintr-un sistem democratic. Pe măsură ce am comparat situația din România cu alte regimuri est-europene, am constatat un tipar în toată această zonă. Fie că discutăm despre RDG, unde fiecare elev era monitorizat politic, sau despre Albania, unde profesorii

⁶²⁶ Nora N. Gjoci, *Remaking Albania: Public Memory of Communist Past*, teză de doctorat, Central European University, 2018, p. 58–65.

⁶²⁷ Ervis Abazi și Alfred Doja, „Cultural Hegemony and Folkloric Manipulation in Albanian Studies Under Socialism,” *History and Anthropology* 27, nr. 2, 2016, p. 117.

nu aveau voie să folosească metode occidentale, toate aceste regimuri au avut în comun dorința de a controla cetățeanul de la vârste fragede.

Pe parcursul lucrării, am analizat cum funcționează un sistem educațional comunist și ce fel de repercusiuni pot exista în urma acesteia. De asemenea, în ceea ce privește întrebările mele de cercetare, pot afirma faptul că implementarea acestui regim politic a fost menită să construiască o percepție cât mai specifică cu putință asupra regimului totalitar, urmată de acțiuni direct proporționale și afirmații specifice, așa cum au reamintit toate persoanele care au luat parte la interviurile realizate.

Ca studentă în Relații Internaționale și Studii Europene, am constatat că această temă este relevantă tocmai pentru că arată cât de mult se poate confunda educația cu propaganda într-un regim care nu are granițe între stat și individ; și, în același timp, am realizat faptul că libertatea nu înseamnă doar dreptul de a-mi exercita dreptul de vot sau liberă circulație, ci și dreptul de construire unei gândiri critice într-un cadru educațional ce permite acest lucru. Modul în care fiecare regim și-a proiectat viitorul în conștiința copiilor ne permite să înțelegem nu doar trecutul, ci și efectele pe termen lung ale unei ideologii totalitariste asupra societății.

BIBLIOGRAFIE

- Abazi, Ervis și Alfred Doja. „Cultural Hegemony and Folkloric Manipulation in Albanian Studies Under Socialism.” *History and Anthropology* 27, nr. 2, 2016.
- Alvis, Robert E. *Identitatea catolică și educația în Polonia modernă*. Iași, Polirom, 2008.
- Boia, Lucian. *Mitologia științifică a comunismului*. București, Humanitas, 1999.
- Bosomitu, Ștefan. „Planificare – implementare – control. Apariția și dezvoltarea aparatului de propagandă comunistă în România 1944–1950.”, în *Structuri de partid și de stat în timpul regimului comunist*, București: Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România, vol. III, 2008.
- Bruen, Jennifer. „From Dictatorship to Democracy? The impact of the collapse...” *Journal of Political Science Education* 10, nr. 3, 2014.
- Bytwerk, Randall L. „The Failure of the Propaganda of the German Democratic Republic.” *Quarterly Journal of Speech* 85, nr. 4, 1999.
- Bytwerk, Randall L. și John Rodden. *Repainting the Little Red Schoolhouse: A History of East German Education, 1945–1955*, New York, Oxford University Press, 2002.
- Bytwerk, Randall L., et al., eds. *Honecker's Children: Youth and Patriotism in Eastern Germany, 1979–2002*. Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2002.
- Catedra de pedagogie. *Educația civică în cadrul organizației pionierilor*. Iași, Universitatea „A.I. Cuza”, 1987.
- Chircev, Anatole. *Educația moral-politică a tineretului școlar*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1982.
- Comitetul Central al PCR. *Orientări privind educația tineretului*. București: Editura Politică, 1977.
- Constantinescu, Florin. „Istoria economică a României.” În *România și Europa: acumularea decalajelor economice (1500–2010)*, coord. Bogdan Murgescu. Iași: Polirom, 2010.
- Consiliul Național pentru Educație și Cultură Socialistă. *Raport anual*. București: 1982.
- Editura Politică. *Funcțiile educative ale activității pionierilor*. București: 1981.
- Editura Politică. *Vârstele în pionierie*. București: 1983.
- Figes, Orlando. *Șoaptele. Viața privată în Rusia lui Stalin*. Trad. Anca Bărbulescu. București: Polirom, 2009.
- Fulbrook, Mary. *Anatomy of a Dictatorship: Inside the GDR, 1949–1989*. Oxford: Oxford University Press, 1995.
- Gjoci, Nora N. *Remaking Albania: Public Memory of Communist Past*. Teză de doctorat, Central European University, 2018.
- Gleye, Paul. *Behind the Wall: An American in East Germany, 1988–1989*. Carbondale: Southern Illinois University Press, 1991.
- Grillo, Kozma. „Një ndër fitoret më të mëdha të socializmit – Edukimi i njeriut të ri.” *Mësuesi*, 12 iunie 1985, apud Denis Vuka.
- Hossu, Andreea. „Limbajul manualelor școlare în perioada comunistă.” *Philologica Jassyensia* 14, nr. 2, 2018.
- Ionescu, Mihai. *Politicile educaționale în România comunistă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2004.
- Klier, Freya. *Lüg Vaterland: Erziehung in der DDR*. Berlin: Aufbau Verlag, 1990.
- Lita, Zana, și Majlinda Keta. „How Social and Cultural Values Can Transcend the Politics of Totalitarianism: The Dynamics of Teacher Education in Albania.” *Compare: A Journal of Comparative and International Education* 53, nr. 5, Anglia: Taylor & Francis, 23 august 2021
- Luca, Laurențiu. „Propaganda in the schools of Communist Romania.” MA Thesis, University of Toronto, 2005.
- Mazgaj, Marian S. *Biserica și statul în Polonia comunistă. Istorie, 1944–1989*. Trad. Maria Radu. București: Editura Universității, 2014.
- Ministerul Educației. *Programa „Șoimii Patriei”*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.

28. Ministerul Învățământului. *Instrucțiuni metodologice pentru anul școlar 1983–1984*. București: Editura Didactică, 1983.
29. Ministerul Învățământului. *Instrucțiuni metodologice pentru desfășurarea activității pionierilor*. București: 1985.
30. Mullahi, Anila și Jostina Dhimitri. "Education Issues in a Totalitarian State (Case of Albania)." *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 174, 2015.
31. Ottway, Tom. „Beyond the Boundaries of Home: Interdisciplinary Approaches.” *Paedagogica Historica* 60, nr. 1, 2023.
32. Preutu, Cristina. *Propaganda politică în România socialistă. Practici instituționale și tehnici de comunicare (1965–1974)*. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.
33. Republica Socialistă România. *Decret nr. 277/1976 privind organizarea și funcționarea învățământului*. *Buletinul Oficial al R.S.R.* nr. 90, 1976.
34. Rodden, John. *Textbook Reds: Schoolbooks, Ideology, and Eastern German Identity*. University Park: Penn State Press, 2006.
35. Soare, Florin S. „Politicile educaționale în România comunistă: între ideologie și modernizare.” *Anuarul Institutului de Istorie „A.D. Xenopol”*, Iași, 2014.
36. Tismăneanu, Vladimir. *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*. București: Humanitas, 2006.
37. Troncotă, Tiberiu. *România comunistă. Propaganda și cenzura*. București: Tritonic, 2006.
38. Tudosiu, Silvia Nicoleta. *Educația în sistemul comunist din România (anii 1965–1989)*. Teză de doctorat, Universitatea București, 2010.
39. Verdery, Katherine. *Compromis și rezistență: Cultura română sub Ceaușescu*. Iași: Polirom, 1998.
40. Verdery, Katherine. *National Ideology Under Socialism: Identity and Cultural Politics in Ceaușescu's Romania*. Berkeley: University of California Press, 1991.
41. Vuka, Denis. *Ideology and Educational Media: Albania's Third Grade National History Textbooks during the Period of Self-Isolation (1978–1984)*. Teză de doctorat, Freie Universität Berlin, 2018.
42. Vuka, Denis. „Representations of Children in Albanian Socialist Visual Culture (1960s–1970s).” *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* 21, nr. 1 (2019).
43. Wojdon, Joanna. *Communist Propaganda at School: The World of the Reading Primer in the Eastern Bloc*. Londra: Routledge, 2021.
44. Wojdon, Joanna. *Textbooks as Propaganda: Poland under Communist Rule, 1944–1989*. Londra: Routledge, 2024.
45. Yancheva, Yana. „The Pioneer Organization and the School in Bulgaria: an Attempt to Discipline the Individual.” *History of Education & Children's Literature* 15, nr. 1, 2020.
46. Znepolski, Ivaylo. *Comunismul în Bulgaria. O viziune socio-culturală*. Trad. Maria Platon. București: Curtea Veche, 2011.

ANEXE

Privind analiza teoretică pe care am făcut-o pentru această lucrare de licență, am considerat de o deosebită relevanță luarea a câtorva interviuri cu privire la propaganda comunistă din școli, concentrându-mă în perioada 1980-1989. Persoanele care au luat parte la interviuri sunt de vârste și generații diferite. În urma acestora, am realizat faptul că există mai multe opinii atât despre ceea ce însemna stilul de predare, uniformă și profesori, cât și despre urmele pe care acest regim totalitar le-a lăsat. Aceste interviuri au fost realizate cu întrebări fixe, în număr de 6.

1. Ce vă amintiți despre profesori, școală, sala de clasă?

„Mi-aduc aminte că trebuia să te adresezi cu tovarășul profesor, cu tovarășa profesoară, mi-aduc aminte că erau mult mai buni decât profesorii din zilele acestea, și li se potrivea foarte bine asocierea cuvântului dascăl, așa dar erau mai mult decât niște profesori. Sălile de clasă arătau la superlativ. Băncile erau în stare bună, era curățenie, și bineînțeles că orice materie avea laborator, care era extraordinar.” – Cătălin Țeighiu

„Aveam uniforme și ne făceam părul cu zahăr să nu-i poată tunde. Fetele aveau cordeluță pe cap. Sala de clasă era o clasă normală, cu un tablou deasupra capului profesorului. [...] Profesorii, în general, au fost faini. Singurul profesor cu care eu, personal, am avut treaba a fost cel de economie politică. Și chiar era să și repet anul 3 de liceu pentru că l-am contrariat la o oră, nu politic, dar am avut mari probleme din cauza aceluia profesor. [...] Aveam o dirigintă, profesoară de fizică, foarte faină, un profesor de tehnologie, iarăși foarte fain. [...] A, da, am mai avut o profesoară de socialism în anul 2 de liceu, care a fost în lagăr. Era evreică și foarte credibilă în ce spunea tocmai din această cauză.” – Emanoil Biebel

„Cred că ceea ce-și amintesc toți copiii care au făcut școala în perioada aceea, un portret foarte mare al tovarășului Nicolae Ceaușescu, deasupra catedrei, de fapt deasupra tablei. Îmi amintesc în clasele 1-4, dimineața era un fel de megafon în clasă și se cânta imnul, Trei Culori Cunosce pe Lume, căci acela era imnul la

vremea aceea și trebuia să stăm în picioare. După care, în clasele 5-8, îmi amintesc niște lucruri. De exemplu despre învățatoarea mea, nu am amintiri foarte plăcute pentru că eu sunt stângace și nu am fost lăsată să scriu cu stânga, că așa erau vremurile și atunci a fost un pic de chin și un pic de ură, dar am avut și profesori faini.” – Otilia Ghițescu

2. Au existat parade sau serbări la care ai participat?

„Eu am fost la grădinița numărul 19, lângă Parcul Copiilor. Da, am fost la o paradă de 23 august. Parada se ținea pe bulevardul unde este Prefectura, și eram pe partea dreaptă.[...] Mama mea mi-a dat un fel de paletă, rotundă și roșie. L-am văzut pe Ceaușescu, cred că i-am văzut urechea și trei fire de păr, cum a trecut într-o mașină.” – Ovidiu Mihăiță

„În fiecare trimestru; anul școlar era împărțit pe trei trimestre, cu trei vacanțe și fiecare, avea specificul de sărbătoare. Dar, într-adevăr, înainte de a veni vacanța de se făceau acele parade organizate cu o anumită pregătire înainte, în care trebuia să te îmbraci, bineînțeles, în pionier. Trebuia să defilezi cu drapel, cu stegulețe, cu pancarte, cu tovarășul, cu tovarășa și cu trăiască Partidul Comunist.” – Țeighiu Cătălin

„Odată am participat ca sportiv, erau paradele cele de 23 august și de 1 mai și fiecare club sportiv ieșea cu sportivii. Dar ne plăcea la parade, era fain. Mai erau faimoasele întâlniri pe stadion în care țineai plasticul ăla de o anumită culoare și se făceau tot felul de tablouri în care se preamărea individul. Și în față, pe gazon, erau un fel de coreografii cu dansuri specifice. Vezi acum în Coreea de Nord? Exact la fel. Și și aia ne plăcea, că ne scăpam de școală, că ne întâlneam toți acolo, că după chestia aia mergem la o bere. Atunci nu prea eram noi foarte apăsați de poveste, că eram prea tineri ca să fim apăsați de comunism. Numai că ce povestesc s-a întâmplat în anii 70, când încă era ok.” – Emanoil Biebel

3. Ați fost vreodată obligat/ă sau muștrat/ă să spuneți sau să realizați acțiuni care nu erau în concordanță cu credințele dumneavoastră?

„Nu știu ce să zic, căci aveam undeva între 11 și 13 ani, credeți și valori. Trebuia să ai grijă în schimb să nu vorbești, pentru că se

asculta, se asculta Europa liberă acasă și învățai să nu spui că se ascultă. Și era foarte important să taci, în principiu, și să nu cumva să ieși în evidență prin ceva față de restul, căci de acolo se puteau întâmpla niște lucruri.” – Otilia Ghițescu

„Nu, eram prea mic. [...] Oamenii erau obișnuiți să fie tunși periută, iar asta a durat până când am terminat eu liceul, în '99, deci aproape 10 ani s-a perpetuat chestia asta. Mi se părea stupid faptul că trecuseră patru ani de liceu, eu tot plete aveam, și îmi spuneau că dacă nu mă tund, nu intru în bacalaureat. Și m-am tuns în ultima zi de școală, chel, și tot nu au vrut să mă primească în bacalaureat. [...] Oamenii aceea nu aveau nimic de câștigat dacă eu aveam părul scurt sau nu. Nu afecta pe nimeni cu nimic, și nici inteligența mea nu era mai mică sau mai mare. Pur și simplu nu acceptau.” – Ovidiu Mihăiță

„Da, legat de profesorul de economie politică. Eu fiind fotbalist, primeam motivări și luna lipseam întotdeauna, și luna era ora de economie politică. Si omul avea impresia că eu chiuleam întotdeauna de la ora lui, dar într-un final am ajuns la oră, și m-a întrebat de lecția pentru ora respectivă și normal că habar n-aveam. Mi-a dat nota 1. Într-o februarie, ne-a scos pe traseu [...] și am făcut pleurezie, și nu am mai venit 2 săptămâni la școală. Iar în săptămâna următoare am venit la școală, și normal, omul s-a atacat, și iarăși mi-a dat 1. Am spus ok, de acord, dar fetele cum trec? Trec prin biroul dumneavoastră ca să treacă mai departe, să ia 10, și eu nu am făcut nimic și îmi dați doi de 1, mi se pare anormal. Evident, omul s-a atacat și a considerat că l-am atacat politic. Din toată chestia asta politică, mi s-a făcut în așa fel încât să se strângă Consiliul Profesorat să mă dea afară din liceu pe chestia asta, și mai ales că cei din clasă au râs, inclusiv fetele. [...] M-au chemat în consiliu și m-au pus să spun că nu sunt de acord, ca la închiziție, îmi reneg spusele, eu de fapt îmi iubesc țara, și Partidul Comunist. Și m-au tuns. A continuat povestea și în anul următor, doar că am aplanat situația și nu se mai lega așa de tare de mine. Dar avea doar o notă pentru mine, nota 5. Am știut foarte bine materia aceea, am învățat-o foarte mult.” – Emanoil Biebel

4. Când auziți propaganda școlară, la ce vă gândiți?

„Propaganda școlară este un lucru nou. Dacă era o propagandă comunistă care se făcea în școală, din nou, nu prea ai simțit nimic pentru ea, dar nu ți se părea ieșită din comun, pentru că asta era și se întâmpla peste tot. La vremea respectivă o considerai normală. Acum, când ai cu ce să faci comparație, da, poți să zici că era impusă.” – Țeighiu Cătălin

„La spectacolele muzical-coregrafice și la brigadele artistice. [...] Erau poeziile acelea care erau stupide, pe care trebuia să le înveți. [...] Nu exista Crăciun și nu exista Paște, adică existau acasă, dar nu la școală. [...] Faptul că erai învățat la școală niște lucruri exagerate, pomplate, doar pentru a se face un cult al personalității.” – Otilia Ghițescu

„Când aud propaganda școlară de atunci, mă gândesc la cântatul imnului la școală, la tabloul de pe perete, la cântecele patriotice pe care le învățam la ora de muzică; la istorie, cum că neamul nostru a fost cel mai tare, cel mai mare, și cel mai puternic.” – Emanoil Biebel

5. Privind acest regim totalitar, ce urme credeți să au rămas asupra copiilor care au studiat în acea perioadă?

„În primul rând, fără să fiu nostalgic, consider că sistemul de învățământ înainte era mult mai bun și eficient decât cel de astăzi. Așa că nu consider că vreun copil în urma parcurșului școlar ar fi avut ceva de suferit. În primul rând erau cuprinși toți, da, dar nu erai obligat să termini neapărat un liceu sau studii superioare, facultate, pentru că erau școli de meserii, aveai unde să te duci, deci era loc pentru fiecare. Nu cred că cineva poate să zică că a rămas cu probleme după parcurșul școlar.” – Țeighiu Cătălin

„Cred că sistemul educațional care se desfășoară sub un sistem totalitar este eminent greșit, și nu cred că poate aduce nimic bun. În primul rând, se crea o impresie falsă la geografie și la istorie, și la română, dar nu simțeam așa de tare. [...] Citisem un articol cum că noi, din Trei Culori, am trecut la Deșteaptă-te Române. Deșteaptă-te Române în primele două strofe are câteva versuri foarte greșite (*Triumfător în lupte, un nume de Traian*). Deci noi în imnul național glorificăm un dușman, un oponent al neamului nostru.” – Ovidiu Mihăiță

„Am fost învățați să fim cuminți și să nu ne deschidem gura. [...] Nu am fost învățați să cerem explicații. Nu tot ce ți se spune de cineva care se presupune că e mai important decât tine e și bun. Cred că trebuie să înțelegi ce ți se întâmplă, și atunci nu poți să înțelegi ce ți se întâmplă dacă nu pui întrebări.” – Otilia Ghițescu

„Urmele sunt foarte adânci și acum. Din păcate, românii, să ajungem la politică, votează în spiritul acela de atunci. Mă gândesc la cei care cred că ascultă muzică bună, ascultând cântăreții din Cenaclul Flacăra, sunt într-o greșeală maximă. Cenaclul Flacăra a fost un fel de vârf de lance pentru propaganda comunistă. [...] Ca să mă leg de un sacru, Alifantis este un mare artist. Da, e un mare artist, a cântat cu mare patos, trăiască România, trăiască tricolorul și măria sa, poporul, și Ceaușescu deasupra lor.” – Emanoil Biebel

6. Dacă ar fi să spuneți ceva generațiilor care nu au trecut prin comunism, ce le-ați spune?

„Mie nu îmi place chestia aia pe care am auzit-o și eu de la alții, că tu nu ai trăit asta, n-ai de unde să știi. [...] Dar pe de altă parte, nu e vina mea că m-am născut când m-am născut, pentru că locul în care te naști, familia, nu sunt lucruri pe care tu le poți controla. [...] Cum s-a ajuns să fim atât de liberi azi și de ce? Pentru că e fain când e liber. Dar tot discursul acesta care a fost în ultima perioadă cu faptul că înainte, pe vremea lui Ceaușescu, era mai bine... Probabil că era mai bine, dar eu mai zic ceva de cei care regretă vremurile acelea totuși. [...] Cred că oamenii regretă foarte mult tinerețea lor, pentru că una era acum 40 de ani, aveai 20 de ani, îți păsa mai puțin de lipsuri, și în afară de asta, te uitai în jur, că toată lumea avea aceleași lipsuri.” – Otilia Ghițescu

„Sunt norocoși că nu au gustat din chestia asta. Eu mi-aș fi dorit să nu gust din așa ceva. [...] Cred că ar trebui să fie conștienți de ce înseamnă să trăiești în comunism, într-un sistem totalitar.” – Ovidiu Mihăiță

„Aici sunt foarte multe de spus, dar în primul rând le-a spune generației următoare să nu ne uităm istoria, să nu ne lăsăm pradă noilor tendințe, fără să fim, din nou, nostalgici. Fiecare să facă pentru el munca de cercetare, și dacă se poate nu pe Google, ci într-o bibliotecă, în mai multe biblioteci, discutând cu alte

persoane care efectiv au trăit perioada aceea.”
– Țeighiu Cătălin

„Să fie atenți la ce votează și să fie atenți la
discurs, să fie foarte atenți la oamenii cu care

vorlesc. [...] Să fie atenți, să nu fie furați de
discursuri populiste, pentru că discursu-
rile populiste duc foarte repede la dictatu-
ră. Foarte repede, nici nu îți dai seama.” –
Emanoil Biebel